

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

28E JAARGANG

WOENSDAG 27 JANUARI 1943

No. 1410

HOOFDREDACTEUR:
M. F. J. Cool (Rotterdam).

PLAATSVERVANGEND HOOFDREDACTEUR:
H. W. Lambers (Rotterdam).

Redactie en administratie: Pieter de Hoochweg 122, R'dam-W.
Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.
Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Abonnementsprijs voor het weekblad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20,85* per jaar. Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Advertenties voorpagina f 0,28 per mm. Andere pagina's f 0,22 per mm. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.

INHOUD:	Blz.
Het „Vervreemdingsbesluit niet-landbouwgronden 1942” door D. W. van Houw.....	44
Sociale entourage der landaanwinningen in Nederland door Dr. W. Sleumer Tzn.	45
Normalisatie in de administratie door D. B. Baarslag	47
De ontwikkeling van het Zwitsersche bankwezen in den oorlog door Dr. F. H. Repelius	49
Boekbesprekingen.	
Het eiland Urk, bespr. door G. H. L. Zeegers	53
Ontvangen boeken	54
Overheidsmaatregelen op economisch gebied.....	54
Statistieken.	
Bankdisconto's — Wisselkoersen — Stand van 's Rijks Kas — Bankstaten	55

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Op de geldmarkt is de situatie nog steeds onveranderd, met dien verstande, dat de verhoudingen, die wij reeds in onze beide vorige overzichten releveerden, zich nog meer hebben toegespitst. Er is een honger naar langlopend schatkistpapier en het aanbod is minimaal. Men mag aannemen, dat tegen het begin van de volgende maand de Schatkist weer papier zal gaan afgeven, maar zoolang dat nog niet geschiedt, zal de toestand op de markt onveranderd blijven. Er zal bovendien heel wat materiaal noodig zijn om de markt te verzadigen, want tientallen miljoenen wachten op emplooi, zoodat, ook nadat de Agent van de Schatkist de loketten weer zal hebben geopend, nog geenszins onmiddellijk met een terugkeer van eenigermate normale verhoudingen kan worden gerekend.

De obligatiemarkt bleef over het algemeen gunstig gestemd, met dien verstande, dat voor de 3—3½ % leening 1938 een lichte reactie intrad. Dit is overigens geenszins verwonderlijk want, zoodat de vorige week reeds schreven, deze leening was door de recente stijging langzamerhand behoorlijk overschat geraakt in vergelijking tot de beide 3½ % leeningen. De grootste omzetten blijven nog steeds geregistreerd in de nieuwe 3½ % leening 1942, waarvan het aanbod zonder ophoud goed wordt opgenomen. Deze week werd de drempel van den emissiekoers van 99¼% overschreden, en er werd gehandeld tot 99⅝%, hoewel op laatstgenoemd niveau de meeste noteeringen met de toevoeging „g. l.” prijken. Het is volkomen in overeenstemming met de vroeger opgedane ervaringen, dat een nieuwe leening, wanneer zij den prijs van uitgifte heeft bereikt, geruimen tijd daarop of iets daarboven blijft „hangen”, doordat verscheidene houders, die de stukken niet als blijvende belegging willen aanhouden, tot spuien overgaan. Wanneer die ban van het liquidatieaanbod doorbroken is volgt meestal een nieuwe drempel op een prijs, die ⅔ tot ½ % hooger ligt, in verband met de op dat niveau gelegde verkooplimites van hen, die tot afstooten willen overgaan op een dusdanig peil, dat de kosten van provisie en zegel worden goedge maakt.

De algemeen vaste stemming op de obligatiemarkt wordt gedemonstreerd door de relatief hoge koersen van de zeer langlopende leeningen, zoodat de 3 % „spoorwegleening” 1937, en de perpetueele 2½ % N.W.S. Beide soorten staan in verhouding tot de rest van de markt zeer hoog. Deze fondsen staan permanent op een lager rentepeil dan de rest van de markt (dit geldt vooral voor de „integralen” sinds jaar en dag), maar op het oogenblik is de afstand tot de „pariteit” op basis van de „marktrente” van 3½ % toch wel uitzonderlijk groot.

De aandelenmarkt was deze week uitermate vast gestemd. Dit geldt over de geheele linie, maar in de allereerste plaats voor. aandelen Leverbros, die tientallen punten omhoog sprongen. Sedert de invoering van de „stopkoersen” voor de meeste overzeesche waarden, onder meer ook voor het vroegere leidende fonds van onze markt: Koninklijke Petroleum, heeft Unilever meer en meer de plaats van Olies in den speculatieven handel ingenomen, met het gevolg, dat in enkele maanden tijds het fonds met rond 100 punten is opgelopen, ver boven de gemiddelde stijging van de markt uit.

HET „VERVREEMDINGSBESLUIT NIET-LANDBOUWGRONDEN 1942”.

De strekking van het besluit.

De aanleiding tot de prijzencontrôle der onroerende goederen kan gevoelig gezocht worden in de ontwikkeling op de huizenmarkt sinds Mei 1940. Het aanwezig zijn van een overvloed aan beleggingzoekende middelen, alsmede een zekere vrees voor de waardedaling van den gulden, leidden op de huizenmarkt tot prijzen, die den koopers slechts een gering rendement opleverden, waarbij bovendien rekening gehouden moest worden met de omstandigheid, dat als gevolg van den huurstop iedere stijging van de huizenprijzen het rendement nog meer deed dalen.

Het tegengaan van een prijsvorming, gebaseerd op speculatieve en (of) andere economisch irrationeële overwegingen, kan dan ook veilig als de eerste doelstelling van bovengenoemd besluit worden aangemerkt.

Daarnaast beoogen de genomen maatregelen overbelasting met hypothecair crediet — men denke aan het vraagstuk van de „bevroren” hypotheek! — te voorkomen.

In dit verband zij opgemerkt, dat met ingang van denzelfden datum, waarop het Vervreemdingsbesluit in werking trad, het besluit op de waardevermeerderingsbelasting werd ingetrokken. Het doel van deze belasting was eveneens de prijsstijging van het onroerend goed te beteugelen. Dit doel is echter niet verwezenlijkt, hetgeen allerminst verwonderlijk mag heeten. Immers, wetende, dat een gedeelte van de winst aan den fiscus moest worden afgestaan, werden velen weerhouden hun bezit van de hand te doen, terwijl zij, die om de een, of andere reden toch wilden verkoopen, daartoe slechts wilden overgaan tegen een hooger prijs dan waarmede zij zonder bedoelde belasting genoeg zouden hebben genomen. Trouwens, er bestonden allerlei andere prijsverhoogende tendenties, zoowel aan de zijde van de vraag als aan de zijde van het aanbod.

Het behoeft dan ook geen verwondering te baren, dat de Overheid uitzag naar een ander „prijsbeteugelings”-apparaat, hetwelk zij meent gevonden te hebben in het Vervreemdingsbesluit.

Het op 7 Mei 1942 in werking getreden besluit, dat bepalingen bevat met betrekking tot de vervreemding van huizen en bouwgronden, is te beschouwen als het sluitstuk van een reeks prijspolitieke maatregelen op het gebied van het onroerend goed. Reeds eerder waren maatregelen getroffen t.a.v. de beheersing van de *huurprijzen*: op 27 December 1940 trad het *Huurprijzenbesluit* in werking en op 17 December 1941 het *Huurprijzenuitvoeringsbesluit*, bij welk besluit werd overgegaan tot de instelling van een zestigtal Prijzenbureaux voor Onroerende Zaken. Aan deze bureaux is thans ook de beheersing van de kooprijzen van onroerende goederen toevertrouwd. Wat de verkooprijzen van *landbouwgronden* betreft, zij opgemerkt, dat deze zijn geregeld bij besluit van 30 November 1940, houdende regelen met betrekking tot het vervreemden van landbouwgronden.

Voor iedere overdracht van een onroerende zaak in den zin van het „Vervreemdingsbesluit niet-landbouwgronden 1942” is de goedkeuring vereischt van het bevoegde Prijzenbureau. Deze goedkeuring zal worden verleend, indien de te bedingen tegenprestatie de hoogst toelaatbare tegenprestatie niet overschrijdt. De vraag werpt zich hierbij onmiddellijk op, volgens welke grondslagen de hoogst toelaatbare tegenprestatie (prijs) van een bepaald object wordt vastgesteld. Te dezen aanzien moet — blijkens art. 2, 1e lid, van het besluit — onderscheid worden gemaakt tusschen ongebouwde en gebouwde eigendommen.

Voor *ongebouwde* eigendommen geldt als hoogst toelaat-

bare tegenprestatie de tegenprestatie, welke op 9 Mei 1940 daarvoor gebruikelijk en redelijk was. (De datum 9 Mei speelt ook t.a.v. de beheersing van de huurprijzen een belangrijke rol!).

Aangaande de *gebouwde* eigendommen geldt als hoogst toelaatbare tegenprestatie de op den grondslag van een redelijke rente gekapitaliseerde netto-opbrengst op het tijdstip van overdracht, met inachtneming van den staat van onderhoud der gebouwen.

De netto-opbrengstwaarde.

In het hiernavolgende zullen wij ons uitsluitend beperken tot de gebouwde eigendommen; over de prijsbeheersing van bouwgronden verschenen reeds twee belangwekkende artikelen in dit tijdschrift van de hand van Dr. Ir. H. G. van Beusekom¹⁾.

Voor gebouwde eigendommen dan geldt in het algemeen als norm de gekapitaliseerde opbrengst, de zgn. netto-opbrengstwaarde. De netto-opbrengst van een zeker object wordt verkregen door de totale jaarlijksche bruto-opbrengst te verminderen met de totale jaarlijksche exploitatiekosten. De bruto-opbrengst wordt gevormd door de huren, eventueel verhoogd met baten wegens erfdiensbaarheden en (of) andere zakelijke rechten, enz.

Tot de exploitatiekosten worden gerekend: grondbelasting, straat- of wegbelasting, rioleeringsbelasting, baatbelasting, waterschapslasten, kosten brand- en glasverzekering, waterkosten, centrale verwarming en, indien sprake is van erfpacht, de jaarlijks verschuldigde canon. Voor onderhouds- en vernieuwingskosten gelden bepaalde percentages, nl. *minstens* 8 % van de jaarlijksche opbrengst; voor arbeidershuizen echter *minstens* 10 %. Voor afschrijving wegens technische of economische slijting van den opstal wordt *gemiddeld* 10 % van de opbrengst in rekening gebracht (volgens de nieuwe inkomstenbelasting is thans ook aan hen, die huiseigenaar zijn uit *beleggingsoverwegingen*, toegestaan op hun bezit af te schrijven, en wel wat woonhuizen betreft 10 % van de huurwaarde). Voorts worden tot de exploitatiekosten gerekend de beheerskosten (1 tot 3 % van de bruto-jaarhuur) en het risico van leegstand en wanbetaling. Wat dit risico aangaat, zal voor gangbare, goed verhuurbare woningtypen 1 % van de bruto-jaarhuur voldoende zijn, terwijl voor ouderwetsche of groote, moeilijk splitsbare woningen, groote villa's e. d., maximaal 3 % kan worden genomen.

Uitdrukkelijk zij vermeld, dat aflossing op hypotheek, hypotheekrente en oorlogsmolestverzekeringskosten *niet* tot de kosten mogen worden gerekend.

Het bedrag dat overblijft, nadat het totaal der kosten (dus zonder aflossing, rente en molestpremie) van de totale jaarlijksche opbrengst is afgetrokken, vormt de jaarlijksche netto-opbrengst. Dit netto-bedrag, gekapitaliseerd op basis van een rentevoet van 4 % (dit percentage is door de Overheid in dit opzicht als redelijke rente aangenomen), vormt den maximum-prijs.

Boven uiteengezette methode van de netto-opbrengstwaarde geeft al dadelijk aanleiding tot het maken van enkele opmerkingen. Allereerst zou de vraag gesteld kunnen worden, waarom men, in stede van de netto-opbrengstwaarde, niet van de *bruto-opbrengstwaarde* als basis is uitgegaan.

Zonder twijfel zou de bruto-opbrengstwaarde het eenvoudigst te berekenen zijn. De toepassing van deze methode is echter weinig aanbevelenswaardig, aangezien de druk van de lasten voor de verschillende objecten ongelijkmatig is, in het bijzonder tengevolge van de verouderde grondslagen der grondbelasting, welke nog steeds van het jaar 1897 dateeren. Deze ongelijkmatigheid is

¹⁾ Zie „E.-S. B.” van 16 September 1942, blz. 408, Dr. Ir. H. G. van Beusekom: „Prijsbeheersing van bouwgrond”, en van 13 Januari 1943, id.: „Prijsbeperkings van bouwgrond”.

nog in beduidende mate verscherpt door de verhooging der belasting met pl.m. 45 %, welke in 1940 plaats had.

De kapitalisatie-basis van 4 %.

Een andere opmerking betreft de kapitalisatie-basis, welke, zooals hierboven reeds aangegeven, door de Overheid is gesteld op 4 %. Het vasthouden aan een „standaard“-percentage brengt echter groote bezwaren met zich. Het gevolg daarvan is immers, dat alle categorieën van onroerende goederen over één kam worden geschoren. Geen onderscheid wordt gemaakt in dit opzicht bijv. tusschen arbeidershuizen, middenstands- en heerenhuizen, enz. Zoo zal men, uitgaande van de 4 %, bij arbeidershuizen veelal uitkomen op een maximum-prijs, die de verkeerswaarde in niet onbelangrijke mate overtreft. Het gevaar, dat de verkeerswaarde aldus wordt opgetrokken tot den maximum-prijs, is daarbij niet denkbeeldig, hetgeen uiteraard geenszins de bedoeling van het besluit is.

Er zijn evenwel wegen om aan deze ongewenschte ontwikkeling te ontkomen. Zooals we hierboven zagen, moet voor onderhouds- en vernieuwingskosten voor arbeidershuizen een bedrag gelijk aan minstens 10 % van de bruto-huur in rekening worden gebracht. De nadruk ligt hier op „minstens“. Blijkt bijv. sprake te zijn van ouden bouw, dan kan er alle aanleiding bestaan, het percentage belangrijk hooger te stellen, als gevolg waarvan de netto-opbrengst en daarmee de netto-opbrengstwaarde gedrukt worden. Hetzelfde geldt voor de afschrijving, welke gemiddeld 10 % van de opbrengst bedraagt. Ook hier kan, in geval van eerder gebouwde huizen, een hooger percentage in rekening worden gebracht. Afgezien echter van het feit, dat het in rekening brengen van hoogere percentages lang niet in alle gevallen kan leiden tot het opheffen van de marge tusschen maximum-prijs en verkeerswaarde, moet worden opgemerkt, dat dit systeem niet kan worden toegepast op huizen, welke nog in goeden staat van onderhoud verkeren.

Daarnaast heeft het Prijzenbureau de bevoegdheid om i.p.v. de methode van de netto-opbrengstwaarde andere methoden toe te passen, nl. de methode van de objectieve waarde of de zgn. vergelijkende methode. De objectieve methode gaat uit van de bouwkosten op 9 Mei 1940 en de vergelijkende van de prijzen van vergelijkbare objecten op 9 Mei 1940, verhoogd met een opslag van 25 %.

In die gevallen nu, waarin het Prijzenbureau van oordeel is, dat met de methode van de opbrengstwaarde niet een redelijk resultaat kan worden verkregen, zou het zijn toevlucht kunnen nemen tot een van beide bovengenoemde methoden.

Vast staat evenwel, dat de opbrengstwaardemethode — gebaseerd op een rentevoet van 4 % — in het bijzonder met betrekking tot arbeidershuizen in tal van gevallen tot uitkomsten leidt, welke in hooge mate afwijken van de verkeerswaarde, welke de betreffende objecten blijken te bezitten. Terwille van de algemeene bruikbaarheid van deze methode, welke, zooals volgt uit art. 2, toch de spil is waar het Vervreemdingsbesluit om draait, zou het derhalve wenschelijk zijn, indien een correctie werd aangebracht.

De vraag rijst in dit verband, of de correctie niet gevonden kan worden via de methode van den *gedifferentieerden rentevoet*; volgens dit systeem zou bij de berekening van de hoogst toelaatbare tegenprestatie voor arbeidershuizen een hooger rentevoet als norm moeten worden aangenomen dan bijv. voor *middenstandshuizen*.

Aldus zou men uitkomsten verkrijgen, die meer aan de werkelijke verhoudingen zijn aangepast dan op het oogblik het geval kan zijn. Het spreekt echter vanzelf, dat de toepassing van deze methode met groote omzichtigheid zou dienen te geschieden.

D. W. VAN HOUT.

SOCIALE ENTOURAGE DER LAND-AANWINNINGEN IN NEDERLAND.

Achtergrond ¹⁾.

Voor het goed verstaan van menselijke handelingen is kennis van den achtergrond der daden noodzakelijk. Door het milieu wordt een mensch tot een bepaalde daad geprikkeld. Zijn daad is het antwoord op een gegeven prikkel, is reactie. De aard van dit menselijke antwoord hangt echter niet alleen af van zijn aanleg en karakter, maar wordt eveneens voor een groot deel bepaald door het milieu. Wanneer men dan ook de reeks landaanwinningen ziet, die in Noord-Holland in den loop der eeuwen plaats vonden — XVIe eeuw 10.000 ha, XVIIe eeuw 27.000 ha, XIXe eeuw 44.000 ha —, komt steeds de vraag op, waardoor men in bepaalde perioden tot omvangrijke landaanwinning is gekomen, terwijl daarnaast tijden met geringe activiteit op dit gebied worden aangetroffen (XVIIIe eeuw 2.000 ha, XVe eeuw 300 ha ²⁾). De taak der cultuursociologie om den achtergrond van deze handelingen na te gaan is dan ook hoogst belangrijk.

Eenerzijds kan men bij de bestudeering der landaanwinningen de functie der uitvindingen nagaan. De plotse sprong van den omvang der landwinsten van de 16e op de 17e eeuw hangt o.a. samen met de uitvinding en toepassing van de molen met de draaibare kap. De vervanging van windbemaling door het gebruik van stoomwerktuigen, voor het eerst voorgesteld in de „Verhandeling over de droogmaking van de Haarlemmermeer“ door Baron Van Lynden van Hemmen, heeft mede invloed gehad op de kansen, die de droogmakingsplannen voor de Haarlemmermeer hadden. Maar er was natuurlijk meer. Ook de technische uitvindingen moeten passen in het maatschappelijke kader. Anders zijn ze hun tijd vooruit en blijven ze liggen, totdat de situatie bij het nageslacht dusdanig wordt, dat men de plannen kan uitvoeren. De droogleggingen van de Beemster, de Schermer en de Purmer in de 17e eeuw stonden anderzijds sociaal-economisch in nauw verband met den handel en de daarmee behaalde winsten der 17e eeuw.

„Zoo de Amsterdamer der 17e eeuw niet rijk genoeg is om actiën der Oost-Indische Compagnie te koopen, dan belegt hij zijn spaarpenningen in stedelijke leeningen voor het uitbreiden der stad, of voor het graven van trekvaarten en het hard maken van wagenwegen naar Haarlem, Gouda, Weesp, Naarden, Muiden, Hoorn en andere nabijgelegen plaatsen“, merkt Busken Huet op in zijn „Het land van Rembrand“. „De rijke kumuleert het bewindheerschap der Compagnie met de voordeelen van oktrooiant eener droogmakerij. Alleen in West-Friesland worden, van 1608 tot 1641, zeven-en-twintig plassen of moerassen uitgemalen en bedijkt, vooraan de Purmer, de Schermer, en de Beemster. Oktrooianten der Beemster, 7.545 morgen zuiver land, zijn de zes Amsterdammers: Dirk van Os, zijn broeder Hendrik van Os, burgemeester Boom, de broeders Arent en Hans Groótenhuis, en de goudsmid Jan Claaszen Krook. Het eerste jaar het beste oogsten Dirk en Hendrik van Os te zamen van hun land 7.753 zakken koolzaad. De totale opbrengst van den polder wordt binnen weinige jaren, op f 250.000 's jaars geraamd, vrij geld.“ ³⁾ Vonden de kooplieden aldus — bij geslaagde exploitatie — een veilige belegging voor hun gelden, profiteerde het platteland van de handelswinsten, omgekeerd beïnvloedden de voordeelen der droogleggingen en exploitatie van pas ge-

¹⁾ Dit artikel is een uitwerking van een gedeelte van het artikel van Dr. W. Sleumer Tzn.: „Sociaal-economisch onderzoek vóór de landaanwinning en documentatie daarna“, in het „Landaanwinningsnummer“ van „E.-S.B.“, dat wegens plaatsgebrek niet in zijn geheel kon worden opgenomen.

²⁾ Men zie ook het artikel van Mr. Dr. S. J. Fockema Andreae „De landaanwinning in Nederland historisch gezien“, in het „Landaanwinningsnummer“ van „E.-S.B.“ van 23 December 1942.

³⁾ Vgl. ook Mr. Dr. S. J. Fockema Andreae, l.c., blz. 580.

wonnen gronden den rijkdom der steden. Leeghwater zag reeds deze wederkerige werking. „Wat was Amsterdam over drie hondert en vyftig jaren? Maar een visschersdorp, het welke nu door Godes Zegen, door verscheiden middelen en de nieuwigheit, zoo treffelyken koopstad is geworden, daar nu alle de heerlyke, schoone, treffelyke gebouwen getimmert zyn, ende is nu byna dije beste gelegenheit van de scheepvaart, die in Europa te vinden is.”

Geldbeleggen in grond, optreden van den kapitalistischen ondernemer, de handeling van den particulier, die privé-belangen voorstond, dat waren de kenmerkende trekken der 17e-eeuwsche landaanwinning.

Motieven voor drooglegging veranderen met de tijden. In het oudst-bekende voorstel voor de droogmaking der Zuiderzee van de hand van Hendric Stevin — in diens „Wisconstich Filosofisch Bedryf, Gedruet in 't jaer 1667” — gaat het er om „Hoe het geweld en vergif der Noordzee uytter Verenigt Nederlant te verdryven sy.” Ditzelfde motief van waterkeering treffen we ook aan bij de plannen voor de drooglegging van de Haarlemmermeer. Prof. Ter Veen vermeldt uit het desbetreffende Koninklijk Besluit, „dat de ondervinding van den laatsten winter de noodzakelijkheid (had) doen gevoelen, om de droogmaking opnieuw in opzettelijke overweging te nemen.” En die ondervinding was, dat op 29 November 1836 een Zuid-Westerstorm het water had opgezweept tot aan de poorten van Amsterdam en een orkaan uit het Noord-Oosten met Kerstmis zelfs een gedeelte van Leiden deed overstroomen.

Al beweert Bilderdijk, dat de „beweegreden daarvan (d. i. van de drooglegging) bestaat in uitzicht op geldwinst.....” zoo wordt nochtans in 1850/51 in de Tweede Kamer gezegd, dat het hoofddoel niet is om land te winnen, maar om gevaar af te weren. Zóó staat het ook met de motieven voor de Zuiderzeewerken. Defensie van het grondgebied tegen de zee is bij Stevin nummer één, maar tevens zal „de Zuyderzee ongetwyffelt veel gronts, bequaem om te bedyken leveren”.

Maar dan worden de motieven anders. De drooglegging wordt „aangeprezen als een krachtig middel tot verheffing van handel, scheepvaart en landbouw in Nederland” (1848). De ondernemingsgeest zou herleven (1849), wel noodig in de periode van Jan Salie. Maar we zijn ook in het tijdvak van het Réveil, als men allerlei economische handelingen religieus motiveert en in dienst der barmhartigheid plaatst, getuige het gedrag van Willem de Clerq als secretaris der Nederlandsche Handels-Maatschappij. Inpoldering wordt dan gezien als „algemeen werkend middel tegen de uitbreiding van het pauperisme”.

Ook in andere opzichten is er duidelijk een groei der gedachten. Ter Veen citeert uit het rapport der Staatscommissie voor de drooglegging der Haarlemmermeer nog: „In de eerste plaats kwamen de belangen van Rijnland in aanmerking; konden die niet worden bevredigd, dan moest de zaak opgegeven worden” (1837).

In 1866 zegt Beijerinck omtrent de Zuiderzee het precies omgekeerd: „Als algemeen staatsbelang komt in de eerste plaats in aanmerking, dat het koninkrijk der Nederlanden door deze onderneming met een rijke landbouwende en zeevarende provincie zal vergroot worden, zonder dat door deze aanhechting of liever aanwinst van grond de naburige staten een enkelen bunder zullen behoeven te missen of hunne regten worden verkort.” Dus tegenover elkaar groepsgeisme en nationaal belang, individualisme en gemeenschapsgevoel.

En eindelijk staan nog tegenover elkaar de opvatting van Stieltjes, dat de bevolking zich krachtig moet trachten uit te breiden door de annexatie van de Zuiderzee (1867), en de meening in 1917, dat de plattelandsbevolking sneller toeneemt dan de beschikbare grond en dat dus daarvoor uitbreiding van ons grondgebied eisch is. Volkomen contraire opvattingen dus.

Let men op den indruk, dien de overstrooming van 1916 op de Nederlandsche bevolking maakte, ziet men de precare situatie, waarin Nederland door den oorlog van 1914-'18 was gekomen, en becijfert men den groei der bevolking, dan blijken dit de maatschappelijke omstandigheden te zijn, waaruit de daad geboren wordt van de aanvaarding van de wet op de drooglegging der Zuiderzee. Motieven zijn dan: a. verbetering van den waterstaatkundigen toestand in de randgebieden; b. uitbreiding van het grondgebied; c. blijvende vermeerdering van arbeidsgelegenheid.

Invloed van de landaanwinning op het milieu.

Is aanvankelijk cultuursociologisch de invloed van het milieu — in den zin van het geestelijke en ideële milieu — op de landaanwinning geschetst, omgekeerd moet ook aandacht worden besteed aan den invloed van de landaanwinning op het milieu. Hier wordt dan onder milieu niet alleen het geestelijke milieu in het nieuwe gebied bedoeld, maar tevens het geografisch milieu, temidden waarvan zulk een landaanwinning ligt. De nieuwe Haarlemmermeer werd voor een aantal niet aldaar gevestigde kapitaalbezitters een welkome gelegenheid om kapitalistische grondeigenaarsallures te vertoonen. Van de 32 grondeigenaren met meer dan 100 ha grond woonden in 1860 slechts vier in de Meer zelf.

Het eerste polderbestuur telde aanvankelijk geen enkelen Meerbewoner. In Amsterdam, Leiden, Haarlem, Gorinchem werden de eerste kiesvergaderingen gehouden. Om een gemeenteraad samen te stellen moest men omwonenden als Haarlemmermeeders annexeren. En de omwonende eigenaars (of ook de bewerkers) der hogere gronden konden hun egoistische lusten botvieren bij het inlaten van water in droge perioden, waardoor de lagere kavels zeer werden bezwaard. De Laaglanders waren de economisch zwakkeren. De gelegenheid maakt den dief. Een niet goed georganiseerde drooglegging en kolonisatie geeft den grondeigenaar gelegenheid zijn particuliere belangen na te streven ten koste van den naaste. „Slechts hooggestemd plichtsgevoel, of vreugde in den overwinnenden arbeid, zouden hier hebben kunnen helpen, doch deze waren toen even zeldzaam als nu,” schrijft Ter Veen.

Verplaatsing van menschen.

Eén der belangrijkste gevolgen van landaanwinning is de verplaatsing der menschen. Hier treedt winst voor het nieuwe land, verlies voor het oude op. In het nieuwe land wordt op die manier de mogelijkheid tot ontwikkeling geopend. Bij den factor natuur voegt zich dan die van den arbeid. Zijn er nu ook gelden beschikbaar voor den bouw van boerderijen, den aanleg van wegen, den aankoop van machines, zaaizaad e. d., dan zal uit de combinatie en samenwerking der drie factoren: kapitaal, natuur en arbeid, een economisch geheel kunnen voortkomen.

De bewoners worden aan de oude gebieden onttrokken. In de eerste plaats leverde de naaste omgeving haar kwantum arbeiders af. Op de kaart, die de plaats van herkomst der kolonisten in de Haarlemmermeer aangeeft in Ter Veens studie, blijken de omringende provincies bezaaid te zijn met stippen, die de oudste en de latere immigranten aangeven. Maar overigens kan men wijzen op de aantrekkingskracht, die de jonge polder uitloofde speciaal op de bewoners der zoeklegebieden. Het Frankische en het Friesche bevolkingselement waren in de Haarlemmermeer sterk vertegenwoordigd, de Saksen aanzienlijk minder. Bij de Wieringermeer doet zich een gelijksoortig verschijnsel voor. In de statistiek van de bevolking der Meer op 1 Januari 1938 van Dr. J. H. van Zanten is eerst nagegaan uit welke provincies de bewoners afkomstig waren. Van de gevestigde gezinnen bleek 39 % uit Noord-Holland, 15 % uit Friesland en resp. 12 en 11 % uit Groningen en Zeeland afkomstig te zijn. Ook bij de eenlo-

penden zijn de genoemde provincies de sterkst vertegenwoordigden, al blijkt dan Friesland vooraan te staan met 25 %, waarop Noord-Holland met 24 % volgt. Gaat men de herkomst naar de grondsoorten na, dan blijkt 46 % der boerenpatroons uit zeekelegebieden afkomstig te zijn en 54 % der knechts, totaal 51 %. De gelijksoortigheid der bedrijven op gebieden met éézelfde grondsoort zal hier den doorslag hebben gegeven.

Meer nog dan de kwantiteit heeft de kwaliteit, der immigranten beteekenis. In het algemeen blijken de kolonisten tot de jongere groepen te behooren. In de Haarlemmermeer waren in 1879 meer dan 50 % der bewoners jonger dan 20 jaar. De oudste groep, de improductieven, was het minst vertegenwoordigd. De breede basis van zulk een bevolkingsgroep houdt beloften voor de toekomst in. Niet alleen zal het jeugdelement in zulk een bevolking het gistende element kunnen beteekenen, ook onder de ouderen zullen er zijn, wier geest te vrij en avontuurlijk was dan dat men het in de oude gebieden kon uithouden. Men durft het aan, zijn schepen achter zich te verbranden en een onbekende toekomst tegemoet te gaan. Dat in de Haarlemmermeer zoo vroeg machines werden toegepast, dat ook o.a. op het gebied van de veeleelt de Haarlemmermeer belangrijke stimulansen tot verbetering heeft gegeven, zal zeker niet in de laatste plaats aan de bevruchting dier gemeenschap met geestelijk krachtige individuen hebben gelegen.

Aan de oude gebieden werden menschen onttrokken. In hoeverre dit nadeelig is geweest, is moeilijk na te gaan. Het onderzoek moet ook steeds met negatieve factoren rekenen. Men zou na kunnen gaan, wat bepaalde individuen of groepen uit een dorp of streek in het nieuwe land hebben gepresteerd om daaruit te concludeeren, dat zij — indien ze waren gebleven in het oude land — in zich de eigenschappen hadden om ook de oude gemeenschap op te voeren, als tenminste die oude gemeenschap niet te star was en te moeilijk in beweging te krijgen. Theoretisch zal een gebied met veel emigratie een belangrijk element verliezen, n.l. de jeugdigen en krachtigen. Of dit in nieuwere omstandigheden nog het geval is, is zeer de vraag. Eenerzijds zal men bij geleidelijke kolonisatie ten behoeve van het nieuwe land de besten uitkiezen, waarbij opgemerkt moet worden, dat die „men” dan is degen, die de leiding in het nieuwe land heeft. Anderzijds zal men in het oude land juist de minst gewenschte elementen willen afschuiven. Het gevaar bestaat — en is heusch niet denkbeeldig gebleken — dat men aan minder geschikte individuen testimonia afgeeft, die te mooi zijn. De belangen van het oude en nieuwe land blijken dan contrair te zijn. Wijs bestuursbeleid is dan noodig om de tegenstellingen te overbruggen. Het oude land betaalde voor het nieuwe en mag er dus ook van profiteeren, het nieuwe moet echter geen afzetgebied worden voor minder gewenschte individuen van het oude land.

Uit dit alles blijkt, dat zich thans moeilijkheden voordoen op het gebied der kolonisatie, waar men vroeger niet aan dacht. Oude en nieuwe kolonisatie blijken in dit opzicht grondig te verschillen. Het vrije spel der maatschappelijke krachten staat tegenover de geleide economie⁴⁾.

Dr. W. SLEUMER Tzn.

⁴⁾ Zie „Sociaal-economisch onderzoek vóór de landaanwinning en documentatie daarna”, in het „Landaanwinningsnummer” van „E.-S. B.” van 23 December 1942.

NORMALISATIE IN DE ADMINISTRATIE.

Het begrip normalisatie in de administratie.

Dikwijls ziet men in verschillende takken van mensche-lijke werkzaamheid een gelijksoortige ontwikkeling; ook in het mensche-lijk denken blijkt een zekere stijl. In de techniek was in de laatste decennien een, nog geenszins voltooid, streven te onderkennen, dat er op gericht was

om van de veelheid der in de practijk ontstane constructies tot zoo weinig mogelijk noodzakelijke enkele typen te komen, een streven dus naar normalisatie. Het mag dan ook eer verbazen, dat deze ontwikkelingsgang in het streven naar normalisatie bij de eigenlijke administratie betrekke-lijk eerst zoo laat haar parallel vindt.

Met de normalisatie der administratie wordt hier niet bedoeld het vaststellen van papierformaten, van gelijke modellen, van gelijke typen der machinale hulpmiddelen in de administratie en ook niet de eenvormige codificatie der verschillende begrippen, zooals deze in de decimale klassificatie tot uitdrukking komt. Met de normalisatie der administratie wordt bedoeld de op uniforme wijze ingerichte en ingedeelde administratie en daarbij wel in het bijzonder de op uniforme wijze ingerichte financieele administratie, de boekhouding in ruimen zin.

De wenschelijkheid van normalisatie.

Met de normalisatie is allereerst ieder bedrijf zelf gebaat, daar men een goede boekhouding verkrijgt, die zich voor interne bedrijfscontrole leent. Niet alleen het enge bedrijfsbelang, ook het belang van het bedrijf voor de gemeenschap dient te gelden. Door de inrichting der administraties van verschillende lichamen en bedrijven op overeenkomstige wijze worden zij meer toegankelijk. Het vroegere systeem paste meer bij een tijd, toen men er angstvallig voor waakte iets van den gang van zaken, zooals deze uit de boeken blijkt, aan anderen te laten zien. Ten deele, bij het eene bedrijf meer dan bij het andere, blijven soortgelijke overwegingen nog gelden, maar daarnaast blijkt toch ook hoe langer hoe meer, hoe wenschelijk het zijn kan met andere soortgelijke ondernemingen te vergelijken, vooral thans na de ordening van het bedrijfsleven. Voor de overheidsinstanties, zooals de belastingdienst, maar voor deze niet alleen, ook voor de economische controle, zooals deze ten aanzien van prijzen, grondstoffen en werk-wijze wordt uitgeoefend, is het een eerste vereischte, dat de indeeling der rekeningen, het type van de boekhouding bekend is, zoodat niet bij elk bedrijf een studie van de inrichting der administratie vooraf moet gaan en ook dan nog geen vergelijkbare cijfers verkregen worden. Want indien er geen uniformiteit heerscht, stoot men bij een vergelijking op zooveel verschillende begripopvattingen en wijzen van groepeerings, dat een overzicht uiterst moeilij-k verkrijgbaar is¹⁾.

De ontwikkeling der administratieve normalisatie in het Duitse Rijk.

Dat een en ander bij een geleid economisch stelsel van meer belang is dan bij vrij economisch handelen, is van-zelfsprekend. Het behoeft ons dan ook niet te verwonderen, dat ons het Duitse Rijk, waar het doorvoeren van een centrale leiding in het economisch bestel reeds eerder noodzakelijk bleek, op het gebied van normaliseeren van de administratie is voorgegaan. Dit proces van normaliseeren is zoowel door het bedrijfsleven zelf als door de Overheid ter hand genomen.

Zij strekt zich niet enkel uit over de financieele gegevens, de eigenlijke boekhouding; maar ook de daarmede verbonden begrippen als bruto- en netto-productie, prestatie en afzet dienen duidelijk te worden omschreven. Immers niet de kosten in totaal spelen alleen een rol, maar tevens de eenheid van kostprijs en de prestatie en de kostprijs per deze eenheid. Een voorbeeld van normaliseeren door het bedrijfsleven zelf vindt men in de „Richtlinien für die Ermittlung der Förderung im Ruhrgebiet”. Productie is bij artikelen, die in stuks of nauwkeurig per afgewogen gewicht en in gelijke hoedanigheid worden afgeleverd, een

¹⁾ Dat in vakkringen de behoefte aan het tot stand brengen van genormaliseerde en daardoor vergelijkbare administraties reeds lang wordt gevoeld, mag o. m. blijken uit het op de 26e Accountants dag in 1935 uitgebrachte prae-advies van F. F. van Doorne, „Uniformiteit in jaarrekeningen, boekhouding en kostprijsbepaling” en de daarop in de vergadering gevolgde discussie.

duidelijk omlind begrip. Bij een artikel als kolen, dat in verschillende classificaties, met verschillend watergehalte en in verschillende zuiverheid wordt afgeleverd, dient men wel nader te omschrijven, wat onder productie zal worden verstaan. Men had hier de keuze tusschen de commercieele eenheid en de technische eenheid. Als technische eenheid zou men het beste uit kunnen gaan van een ton kolen, zooals deze in „grubenfeuchten” toestand, dus zooals zij ondergronds verkregen wordt, voor den dag is gebracht, na aftrek van de naderhand er uit gelezen en gewassen steenen. Dit is de eenheid, die voor de technische beoordeeling van het ondergrondsche bedrijf het beste zou passen. Gemakkelijk is dit cijfer niet vast te stellen, daar het niet rechtstreeks wordt verkregen, maar afgeleid moet worden uit de later verkregen geklassificeerde producten. In de „Richtlijnen” gaat men uit van het commercieele begrip, dus van de verhandelbare kolen en baseert zich daarbij op het gefactureerde product, dat dus niet altijd onder dezelfde condities wordt geleverd. Gewassen fijnkolen bijv. worden naar handelsgebruik met een procentage water geleverd, zouden dus omgerekend op droog gewicht of op het vochtgehalte in de mijn een geringere hoeveelheid opleveren. Fijnkolen in briketten rekent men daarentegen geheel op droog gewicht om, daar zij in de briketten droog worden afgeleverd. Minderwaardige kolen worden wel in de productie opgenomen, echter eerst bij levering of eigen verbruik, alleen in het laatste geval omgerekend op meerwaardige brandstof. Toch geeft ondanks deze verschillen het gefactureerde gewicht wel een basis. *Hoofdzakelijk voor een vergelijking van cijfers als productie, kostprijs per eenheid, prestatie is vooral, dat elke onderneming en ook elk gebied op dezelfde wijze tot de cijfers komt, meer nog dan de technische juistheid der cijfers zelf.*

De eigenlijke normalisatie der boekhouding (in ruimen zin) is ter hand genomen bij „Erlasz des Reichs- und Preussischen Wirtschaftsministers und des Reichskommissars für die Preisbildung vom 11 November 1937”, waarbij „Richtlinien zur Organisation der Buchführung (im Rahmen eines einheitlichen Rechnungswesens)” gegeven zijn. Deze richtlijnen zijn nog uitgebreid bij een verder besluit van genoemde autoriteiten inzake de „Allgemeine Grundsätze der Kostenrechnung” (K.R.G.) van 16 Jan. 1939. Deze voorschriften zijn een weerslag van den stand der rekeningwetenschap in het Deutsche Rijk en de bekroning van een langjarige ontwikkeling; als wegbaner worde hier enkel Prof. E. Schmalenbach genoemd, wiens opvattingen in groote lijnen met afwijking op enkele ondergeschikte punten zijn gevolgd. In deze richtlijnen wordt als doel der boekhouding aangegeven:

- a. de administratie der bezittingen en schulden en van het bedrijfsresultaat, zoowel het jaarlijksche als dat op korteren termijn;
- b. de prijsvorming, het onderzoek der kosten en de prijscontrole op basis der zelfkosten;
- c. de rentabiliteit en de efficiency van het bedrijf, de controle op het bedrijfsbeheer. („Ueberwachung der Betriebsgebarung, Wirtschaftlichkeitsrechnung”);
- d. beschikbare middelen en bedrijfsbegroting („Disposition und Planung”).

Als eisch wordt gesteld, dat de boekhouding daarbij zoowel dienstbaar is voor het bedrijf als voor de algemeene maatschappelijke economische doeleinden.

In aansluiting hierop dient de boekhouding in cijfers het bedrijfsgebeuren in 4 vormen vast te leggen:

- a. de eigenlijke boekhouding naar tijdsgelang met de balancering;
- b. de kostprijsberekening, de nacalculatie;
- c. de statistiek, ter vergelijking;
- d. de bedrijfsbegroting, de voorcalculatie.

Elk dezer vormen wordt daarbij niet op zichzelf gedacht, maar samenhangend en elkander aanvullend.

Vervolgens worden verschillende voorschriften omtrent de boekhouding gegeven en de eischen gesteld, waaraan

zij moet voldoen. Het bestek van dit artikel laat niet toe daar nader op in te gaan. Het belang dezer voorschriften is niet zoozeer, dat gestreefd wordt naar het in juridisch opzicht vastleggen van bepaalde eischen. Dat men er op deze wijze niet komt, hebben de voorschriften in ons W. v. K. inzake het opstellen der balans bewezen, die meest doode letter zijn gebleven.

Het belang ligt veelmeer hierin, dat wat algemeen wenschelijk is hier ambtelijk wordt geformuleerd en dus buiten discussie gesteld. In een samenleving, waarin de verhoudingen minder door het formeel recht dan wel door de beginselen eener levensbeschouwing beheerscht worden, is dit doorslaggevend.

Het streven tot eenheid en vergelijkbaarheid in de financieele administratie te komen, vindt dan haar uitdrukking in de vaststelling van een „Kontenrahmen”, een rekeningschema, dat in zijn hoofdlijnen voor alle bedrijven geldt. Elke bedrijfsgroep stelt op deze basis dan weer een daarop aansluitend rekeningschema voor haar groep van bedrijven vast. Elke ondergroep kan nog verder gaan en een indeeling volgen, weder aansluitend op de hoofdindeeling, waarbij dan hetgeen voor de bedrijven der ondergroep in het bijzonder wenschelijk geacht wordt, in het algemeene raam nader wordt ingevlochten.

Zoo is er in het algemeen beeld van het „Kontenrahmen” een in het bijzonder voor den „Bergbau” vastgesteld en in April 1942 is dit gevolgd door het „Sonderkontenrahmen Steinkohlenbergbau”.

Over het algemeen bieden deze genormaliseerde boekhoudingen een goed beeld der bedrijven en laten zij vergelijkingen tusschen de bedrijven, wat den essentieelen bedrijfsgang betreft, toe. Wat het „Sonderkontenrahmen” voor den kolenmijnbouw in Duitschland betreft, kan echter het oordeel niet onverdeeld gunstig luiden. Mijnbouw is een moeilijk bedrijf en bij buitenstaanders blijkt vaak weinig inzicht in de speciale problemen van den mijnbouw; men mag dit ook niet verwachten. Dit kan er toe leiden, dat de mijnbouw zich tegenover de buitenwereld afsluit, en zoo is het mogelijk te verklaren, dat de indeeling van het „Kontenrahmen” voor den Duitschen kolenmijnbouw zeer summier is gehouden, allerminst op de hoogte staat van de ontwikkeling, zooals deze reeds voor jaren vrij algemeen werd gevolgd en daardoor allerminst een mogelijkheid tot een wat dieper gaand inzicht in het bedrijf biedt. Zoo is er voor de ondergrondsche loonen geenerlei splitsing. Ook de systematische opzet is niet fraai. De gedrukte hoofden zijn verplicht, de overige facultatief, dit is een goed systeem, dat ook bij de overige groepen gevolgd wordt. Bij den steenkolenmijnbouw voegt men echter bijv. de resultaten van het woningbedrijf met die van de kracht-opwekking als een rekening: „hulpbedrijven bij de koolwinning” samen. De splitsing is dan facultatief. Maar nogmaals, dit „Kontenrahmen” is een uitzondering, het systeem als geheel biedt groote voordeelen en mogelijkheden.

De drieërlei indeeling der rekeningen.

Bij de indeeling der rekeningen wordt drieërlei soort rekeningen onderscheiden, nl. naar kostensoort („Kostenart”), naar kostenplaats of werkpunt („Kostenstelle”) en naar kostendragers („Kostenträger”). En nu is het juist deze drieërlei indeeling van dezelfde kosten, welke zoo belangrijk is. Op de administratieve problemen, welke het boeken van alle kosten op drieërlei wijze meebrengt, is hier niet nader in te gaan. Alleen is er op te wijzen, dat men voor kleinere bedrijven een heel geschikte oplossing gevonden heeft, door de kosten volgens kostensoorten via een „Betriebsabrechnungsbogen” over te brengen naar de kostenplaatsen en de kostendragende producten. Bij grotere bedrijven kan het ponskaartensysteem, waarbij hergroepering zeer gemakkelijk is, voordeelen bieden.

De indeeling volgens kostensoort biedt voor de comptabele bedrijfstak der boekhouding, de zorg voor de activa en passiva van het bedrijf, in het algemeen voldoende aanknoopingspunten.

De indeeling volgens kostenplaats, volgens werkpunt, biedt bovenal de mogelijkheid de zuinigheid en efficiency van het bedrijf te toetsen. In dit opzicht biedt de kostenplaats-groote voordeelen boven de kostprijsberekening, de verdeling der kosten volgens vervaardigd product, volgens kostendrager. Niet het doel, waarvoor de kosten worden gemaakt, maar de plaats, waar zij voorkomen, geeft in de meeste gevallen een heldere en duidelijk zichtbare groepeerings. Een goede indeeling zelf in kostenplaatsen doet reeds dadelijk fouten in de organisatie naar voren komen, want deze indeeling dient parallel te loopen met de organisatorische indeeling en verantwoordelijkheid. Zij berust dus niet uitsluitend op de plaats van handeling. Bij de kostprijsberekening naar kostendragers is dikwijls velerlei verdeling en omgroepering noodig, uit de vele stukjes ziet men soms het geheel niet-meer. Toch blijven er ook gevallen, waarin de kosten vooral bezien moeten worden in verband met het verkregen product; de beoordeeling der kosten per kostenplaats kan in de meeste gevallen mede dit verband leggen, dus hiermede parallel gaan. Gegroepeerd naar de plaats, waar de kosten voorkomen, wordt een eenvoudige beschouwing en vergelijking als vanzelf verkregen.

Het beoefenen der efficiency in een bedrijf vraagt, naast kennis, een bepaalde mentaliteit, de onderscheiding van hoofd- boven bijzaken en het zich werpen op het essentieele. Personen, die zich vol interesse op de vraag werpen, of men van wetenschappelijke bedrijfsorganisatie of van bedrijfsorganisatie „tout court” moet spreken, zijn voor de bedrijfsorganisatie zelf verloren. In dit opzicht brengt de bedrijfseconomische studie, zooals deze thans is ingericht, niet steeds de daadkrachtige menschen naar voren, maar wel hen, die met liefde voor wijdloopige beschouwingen beziel zijn ²⁾.

De indeeling volgens kostendragers, dus de eigenlijke kostprijsberekening, belicht de meer algemeene economische vragen, de rentabiliteit van het bedrijf, de werkwijze, de prijsbepaling.

De beoordeeling van het al dan niet rendabele van een bepaalde productie is echter, zooals reeds gezegd, geheel iets anders dan een effectieve controle op arbeid en materiaalverbruik. Vooral thans, nu prijsvorming in vele gevallen op calculatiebasis plaats vindt, is een juiste en nauwkeurige kostenberekening uiterst belangrijk.

De vraag, in hoeverre zij steeds mogelijk en ook wenselijk is, de mogelijkheden en moeilijkheden dus der calculatorische prijsvorming vallen buiten het bestek van dit artikel.

Bij de verdeling der kosten over de producten biedt vooral de verdeling der algemeene kosten een moeilijkheid. Het hiervoren genoemde „K.R.G.” van 16 Januari 1939 geeft vierderlei mogelijkheid; een pondspondgewijze verdeling, een verdeling naar vastgestelde verhoudingen, een verdeling bij verbonden prestaties, bijv. wanneer bij één bewerking cokes, gas en bijproducten worden verkregen en een toeslageregeling volgens een bepaalden sleutel. De ruimte laat niet toe hier thans verder op in te gaan. De methode der verdeling bij verbonden prestaties, die uit de opbrengst der verschillende producten wordt afgeleid, is in beginsel het minst bevredigend en lost een der groote moeilijkheden bij calculatorische prijsvorming wel tijdelijk, maar niet principieel op, daar zij van de reeds verkregen prijzen zelf uitgaat.

Ook op de waarde der bedrijfsstatistiek en der budgettering kan in dit bestek niet nader worden ingegaan. Het hangt van den aard van het bedrijf af, hoever men hierin gaan kan. Een bedrijf, dat voortdurend door wisselende factoren beïnvloed wordt, zooals een mijnbedrijf (laagdikte, laaghellings, hardheid der kolen, spijltvlakken,

²⁾ Men zie in dit verband bijv. de critiek van Professor Dr. J. Waterink op „Practische Psychologie” van Drs. J. Slikboer in „Organisatie en Efficiency” van November 1942, die ieder bedrijfsman uit het hart gegrepen is.

gesteldheid dak en bodem, druk, watertoevloed, gas, verschuivingen, enz.) leent zich bijv. veel minder voor budgettering dan een bedrijf, dat uit een zekere hoeveelheid grondstoffen met een nauwkeurig te calculeeren hoeveelheid arbeid onder aanwending van krachtbronnen en andere hulpmiddelen een gestandaardiseerd product maakt.

Resumeerend kan men dus de volgende rekeningindeeling als grondslag voor een goede boekhouding stellen:

- a. de kostensoorten — de comptabele boekhouding;
- b. de kostenplaatsen, de werkpunten — de efficiency in het bedrijf;
- c. de kostendragers — de rentabiliteit van het bedrijf.

De ontwikkeling hier te lande.

Ook in ons land werd door enkele bedrijfsgroepen reeds een rekeningschema ingevoerd ³⁾.

Ongetwijfeld zijn bij verschillende bedrijfsgroepen reeds plannen in die richting voorhanden, dit zou men althans bij de noodzaak van de vergelijkbaarheid der bedrijven en de tot stand gekomen ordening in het bedrijfsleven mogen verwachten.

Normalisatie in de administratie zal ons ongetwijfeld ook iets nader brengen naar eenvoud in de administratie, zij is daartoe echter niet voldoende. Op het oogenblik valt hier nog steeds een verdere verkwisting waar te nemen; het schijnt, dat een verkeerde ontwikkeling door moet zielen voor een „halt” noodzakelijk geacht wordt ⁴⁾.

Toen de Bourgondiërs op het voorbeeld der Fransche Koningen naast de uitvoerende macht Rekenkamers in het leven riepen voor een controle op de besteding der gelden door de autoriteiten, is dit ook niet met instemming ontvangen en heeft dit even vreemd geleken voor den tijdgenoot als een algemeene controle op de aanwending van de beschikbare krachten en de beschikbare materialen, welke in de huidige maatschappij noodzakelijk blijkt. Naar mijn meening zal deze controle in de komende tijden een vasteren vorm aannemen en daarbij in zooverre functioneel dienen te zijn, dat zij niet eenerzijds de administratieve werkkrachten en anderzijds het verbruik van papier en andere hulpmiddelen aan een onderzoek onderwerpt, maar een controle van de administratieve opzet en organisatie als geheel omvat. Een fase in deze ontwikkeling is de normalisatie, welke zich in de administratie baan breekt.

D. B. BAARSLAG.

³⁾ Zie de bespreking in „E.-S.B.” van 25 Nov. jl. van „Het rekeningstelsel voor de kledingindustrie” van R. A. Dijkster.

⁴⁾ Zie hierover mijn artikel: „Administratieve vereenvoudiging”, in „E.-S.B.” van 17 December 1941, blz. 719.

DE ONTWIKKELING VAN HET ZWITSERSCHE BANKWEZEN IN DEN OORLOG.

Een schets van de ontwikkeling van het Zwitsersche bankwezen tijdens den oorlog dient, ook al beperkt zij zich tot het nagaan van de voornaamste tendenties, in de eerste plaats aan den gang van zaken bij de centrale bank aandacht te schenken.

De goud- en deviezenvoorraden.

In den deviezenhandel der Nationalbank tijdens den oorlog zijn duidelijk drie perioden te onderscheiden. De eerste, die reeds eenigen tijd vóór de oorlogsverklaring een aanvang had genomen, werd gekenmerkt door afvloeiing van deviezen. Tot midden Juni 1940 moest de Bank op groote schaal afgeven voor de betaling van den invoer en uit hoofde van kapitaalbewegingen. Na den wapenstilstand tusschen Duitschland en Frankrijk vond een omkeering van den deviezenstroom plaats, daar de bemoeijking van den invoer de importeurs noopte tot verkoop van reeds

gekochte dollars, de vrees voor blokkeering van Zwitsersche saldi in de Vereenigde Staten tot repatriëring van kapitaal aanleiding gaf en buitenlandse credieten werden terugbetaald. Toen op 14 Juni 1941 de gevreesde blokkeering een feit was geworden, begon hiermede een nieuw stadium voor het deviezenverkeer, waarin geen bewegingen van beteekenis meer optraden.

De goud- en deviezenvoorraden der Nationalbank, inclusief die van het uit de opbrengst der devaluatie gevormde en in Mei 1940 geliquideerde Egalisatiefonds, hadden in Februari 1938, met iets meer dan frs. 4 milliard, hun maximum bereikt. Het verlies aan goud en deviezen in de eerste periode beliep frs. 1,4 milliard. Het verlies werd in het volgende jaar, met een aanwas van frs. 1,1 milliard, voor een groot gedeelte weder ingehaald. Sedertdien is de totale voorraad vrijwel onveranderd op frs. 3,6 milliard gebleven. Intusschen onderging de samenstelling een ingrijpende wijziging: de deviezenportefeuille, die maximaal frs. 1,3 milliard groot was geweest, werd, voornamelijk in de laatste maand van 1941 en de eerste maanden van 1942, vrijwel geheel in goud omgezet; in den laatsten tijd schommelt de portefeuille om frs. 0,1 milliard; de goudvoorraad steeg hierdoor van frs. 2,3 milliard tot frs. 3,5 milliard¹⁾.

Van een algemeene²⁾ wettelijke deviezenreglementeering kon worden afgezien, daar het gestelde doel: gebruik van de beschikbaar komende buitenlandse betaalmiddelen ten behoeve van het Zwitsersche economische leven, kon worden bereikt met behulp van een „gentlemen's agreement" met de banken (10 Mei 1940). Op grond van deze overeenkomst geven de banken slechts deviezen af aan handel en industrie voor de betaling van den import van goederen en grondstoffen en ten behoeve van betalingen aan het buitenland, voortvloeiende uit het kapitaalverkeer; verkoop van deviezen aan ingezetenen voor kapitaalbelegging moest achterwege blijven. Omgekeerd verlangde de Bank bij haar aankopen informatie aangaande de herkomst der aangeboden deviezen; zij was slechts bereid het provenu van geëxporteerde goederen of kapitaalrepatriëring over te nemen.

Toen de deviezenstroom belangrijken omvang aannam, verzocht zij, in Januari 1941, de banken haar nog slechts dollars uit Zwitsersch bezit aan te bieden. Na de blokkeering der Zwitsersche saldi in de Vereenigde Staten stelde de centrale bank zich op het standpunt, dat een toeneming harer dollarsaldi ongewenscht was te achten, zoodat zij geen dollarsaldi uit het kapitaalverkeer meer accepteert, terwijl zij de uit export afkomstige dollars nog slechts aanvaardt, wanneer de banken daaruit tevoren alle in dollars luidende verplichtingen uit den import hebben voldaan.

Evenbedoeld standpunt houdt, ten nauwste verband met de blokkeering der Zwitsersche saldi, waartoe de Regeering der Vereenigde Staten op 14 Juni 1941 was overgegaan. De Nationalbank ontving reeds op 20 Juli 1941 een algemeene vergunning om over haar dollarsaldi in de Vereenigde Staten in het verkeer met ingezetenen van niet aan de blokkade onderworpen landen te beschikken en dollarsaldi in de Vereenigde Staten van Zwitsersche onderdanen over te nemen.

Niettemin meent de centrale bank, dat zij een gedeelte harer bewegingsvrijheid heeft ingeboet, wijl zij haar deviezenreserve niet meer daar kan gebruiken, waar zulks in het belang van de voorziening des lands met de nood-

¹⁾ Ter bestrijding van den speculatieven goudhandel hebben de banken zich in den loop van 1942 op haar verzoek tegenover de Nationalbank verplicht geen transacties in baren af te sluiten, waarbij de prijs een bepaald maximum overschrijdt, terwijl Zwitsersche gouden munten niet meer geëxporteerd zullen worden. Aan den handel in buitenlandse gouden munten werden in beginsel geen beperkingen opgelegd.

²⁾ Ten opzichte van de door Duitschland bezette gebieden gelden bijzondere bepalingen: alle betalingen aan ingezetenen dezer gebieden moeten aan de Nationalbank worden voldaan; de beschikking over in Zwitserland berustende vermogens van deze ingezetenen werd aan beperkingen onderworpen.

zakelijke goederen gewenscht is. De omzetting van de deviezenportefeuille in goud was uiteraard een gevolg van deze overwegingen.

Als gevolg van de blokkeering der dollarsaldi kwam de handel in genoemde valuta in Europa tot stilstand. Voor de verrekening van de saldi der betalingsbalansen werd, in plaats van op dollars, meer en meer een beroep op het goud gedaan. Tusschen de Europeesche landen werd het betalingsverkeer in hoofdzaak over de clearingen afgewikkeld.

De credietverleening door de centrale bank.

Het beroep op de credietfaciliteiten der Nationalbank bleef binnen vrij enge grenzen beperkt. Bij het uitbreken van den oorlog beliep het totaal der disconteerings en beleeningen frs. 78 miljoen. Het steeg daarna geleidelijk tot frs. 195 miljoen bij het einde van 1939. Een vrij krachtig beroep op de centrale bank werd door een aantal banken in Mei 1940 gedaan; de credietverleening steeg hierdoor in korten tijd tot frs. 550 miljoen. Hiermede was het hoogste punt bereikt; bij het einde des jaars was het cijfer reeds weer tot frs. 263 miljoen gedaald en sedertdien is het verder teruggelopen. Op 30 November 1942 beliep het frs. 139 miljoen; hierin deelden de binnenlandsche wissels voor frs. 112 miljoen, de wissels der „Darlehnskasse" voor frs. 7 miljoen en de beleeningen voor frs. 20 miljoen.

Uit de publicaties der Nationalbank blijkt niet, in hoeverre het aangekochte schatkistpapier rechtstreeks van den Staat is overgenomen of van derden werd gediscoteerd. Vast staat evenwel, dat bij de financiering van de behoeften der Schatkist de uitgifte van schatkistpapier geen rol van groote beteekenis heeft gespeeld en dat het bezit der Nationalbank aan dit papier evenmin een aanmerkelijken omvang heeft aangenomen. Weliswaar heeft de centrale bank tijdelijke kasvoorschotten aan den Staat verleend, doch het was telkens mogelijk tot aflossing hiervan over te gaan uit het provenu van obligatieleeningen, uit de opbrengst der gewone of der buitengewone belastingen, door het onderbrengen van schatkistpapier op de open markt of, gelijk in Mei 1940 het geval was, door liquidatie van het Egalisatiefonds. Maximaal was het bedrag der gediscoteerde schatkistwissels frs. 287 miljoen groot; op 30 November 1942 beliep het slechts frs. 0,9 miljoen.

Het totaal der onmiddellijk opeischbare verplichtingen, dat aanvankelijk vrij stabiel was gebleven, steeg van eind Maart 1940 tot eind April 1941 met frs. 1,0 milliard. Uit het bovenstaande volgt, dat deze stijging in het leven werd geroepen door de toevloeiing van goud en deviezen uit het buitenland. Sedertdien bewoog het zich in het algemeen op eenzelfde hoogte (frs. 3,6 milliard). De hoogte der componenten was aan vrij sterke wisselingen onderhevig. De biljettencirculatie vertoonde in perioden van spanning een sterke stijging ten koste van de creditsaldi; zulks was, in het bijzonder het geval in Augustus 1939 (frs. 283 miljoen) en Mei 1940 (frs. 214 miljoen).

In een land, dat, zooals Zwitserland, een ontwikkeld giroverkeer heeft, zijn dergelijke stijgingen in de circulatie onvermijdelijk. Dat geen terugvloeiing plaats vond, doch de circulatie daarentegen geleidelijk bleef stijgen³⁾, wordt aan de toegenomen omzettingen in den detailhandel bij stijgende prijzen, aan de behoeften der mobilisatie en aan de loonsverhoogingen toegeschreven. Daarnaast zijn echter ook dollarsaldi in bankpapier omgezet en belangrijke bedragen, mede uit fiscale overwegingen, opgepot. Ter bestrijding van het oppotten heeft de centrale bank het gebruik van giraal geld krachtig gepropageerd en voorts den banken verzocht van buitenlanders geen Zwitsersch bankpapier in bewaring te nemen.

³⁾ Biljettencirculatie ultimo Augustus:

1938 frs. 1.540,7 miljoen	1941 frs. 2.113,7 miljoen
1939 „ 1.740,7 „	1942 „ 2.244,8 „
1940 „ 2.160,8 „	

Het Zwitsersche bankstelsel.

Alvorens over te gaan tot een bespreking van de ontwikkeling van het particuliere bankwezen in Zwitserland tijdens den oorlog, mogen enkele opmerkingen worden gemaakt den oorsprong van het bankwezen. Onderstaande tabel — evenals de volgende samengesteld aan de hand van gegevens, vervat in de jaarverslagen van de Nationalbank met betrekking tot haar toezicht op het bankwezen — geeft een overzicht van enkele balanscijfers per 31 December 1941, den meest recenten datum, waarvoor de cijfers van alle banken bekend zijn ⁴⁾.

overheidsinstellingen, de overige zijn opgericht door en worden bestuurd met medewerking van de kantons. In het kapitaal van één van de groote banken participeert de Staat voor meer dan de helft. De overige banken zijn, behalve de boerenleenbanken, in vele gevallen gemeentelijke instellingen. Het percentage der vreemde gelden, toevertrouwd aan overheidsinstellingen, bedroeg 39,48. Het percentage, toevertrouwd aan bankinstellingen, die hetzij als overheidsinstelling hetzij, door deelneming in het kapitaal door publiekrechtelijke lichamen, onder overheidsinvloed staan, beliep minder dan 53,87.

I. *Balanscijfers per 31 December 1941 (millioen francs).*

Bankgroepen	Aantal	Kapitaal	Reserves	Vreemde middelen		Balansstelling	
				Totaal	%	Totaal	%
Kantonale banken	27	633,5	251,4	7.008,6	44,90	8.023,2	44,21
Groote banken	7	520,8	137,1	3.668,4	23,50	4.493,4	24,77
Hypotheekbanken	82	177,8	83,7	1.965,6	12,72	2.261,1	12,46
Andere locale banken	137	165,3	44,8	1.080,6	6,79	1.325,2	7,30
Boerenleenbanken	716	6,5	19,1	465,6	2,99	494,7	2,73
Spaarbanken	118	8,4	105,2	1.421,6	9,10	1.548,2	8,53
Totaal	1.087	1.512,3	641,3	15.610,4	100,00	18.145,8	100,00

Het Zwitsersche bankstelsel is, als gevolg van de geografische structuur van het land, opgebouwd uit een groot aantal kleine banken. Van de 1.087 zelfstandige bankinstellingen hadden 976 een kapitaal van minder dan frs. 1 miljoen, terwijl slechts 20 banken een kapitaal van frs. 10 miljoen, of meer bezaten. Deze instellingen, behalve de, vooral bij de kantonale banken, de hypotheekbanken en de spaarbanken voorkomende, niet met eigen personeel bezette, correspondentschappen, in totaal 3.213 vestigingen. Tezamen met de 88 bankfirma's en de 14 filialen van buitenlandse bankinstellingen waren er in Zwitserland 3.315 vestigingen van banken of 1 per 1.285 inwoners. De vestigingen van de meeste banken zijn beperkt tot het kanton van den hoofdzetel; slechts de groote banken beschikken over een filiaalnet, dat zich over geheel Zwitserland uitstrekt.

Als tweede kenmerk van het Zwitsersche bankwezen is te vermelden de zeer sterke deelneming door de Overheid. De centrale bank wordt met medewerking en onder toezicht van den Staat bestuurd; van haar kapitaal is meer dan de helft in handen van de kantons en van de kantonale banken. Van laatstgenoemde instituten zijn 23 zuivere

Als derde kenmerk is te noemen het overheerschen van het gemengde bankbedrijf. De reeds aangehaalde geografische structuur van het land werkte niet slechts het ontstaan van een groot aantal banken in de hand, doch bracht tevens mede, dat elk dezer banken min of meer volledig alle bankfuncties waarneemt. De rubricering der onderscheide bankgroepen haardt aan de rubricering met de functioneere verschillen dan wel den uiteenlopenden organisatievorm, waarin het bankbedrijf wordt uitgeoefend. De kantonale banken onderscheiden zich door de uit haar positie als publiekrechtelijke instellingen voortvloeiende overheidsgarantie der toevertrouwde gelden. De hypotheekbanken vormen in de statistiek der Nationalbank één groep met de overige locale banken, waarvan zij zich slechts onderscheiden doordat 60 % of meer van haar balanstotaal in hypotheeken is belegd ⁵⁾. De boerenleenbanken zijn coöperatieve verenigingen volgens het systeem Raiffeisen; met de spaarbanken hebben zij gemeen, dat het aandeel harer eigen middelen geringer is dan bij de overige banken. Het emissiebedrijf heeft slechts

⁴⁾ „Das Schweizerische Bankwesen im Jahre 1941“, Orell Füssli Verlag, 1942.

⁵⁾ Meer dan in de andere groepen komen hier intusschen belangrijke onderlinge verschillen voor en wel tusschen aan den eenen kant overwegend spaarbanken en aan den anderen kant de grotere instellingen, die vrijwel alle bankfuncties verrichten.

II. *Balanscijfers per 31 December 1941 (procenten van het balanstotaal).*

Bankgroepen	Banken loro	Crediteuren		Spaargelden	Kasobl.	Obligaties	Pandbrieven
		Zicht	Termijn				
Kantonale banken	1,15	3,80	5,54	34,61	26,37	5,90	4,99
Groote banken	9,65	42,04	5,35	10,39	12,59	0,51	1,11
Hypotheekbanken	0,48	4,23	1,43	34,96	34,03	2,52	9,28
Andere locale banken	4,22	14,22	6,24	32,59	17,11	3,16	4,00
Boerenleenbanken	0,81	10,83	—	57,24	24,24	—	—
Spaarbanken	0,21	1,65	0,43	76,81	11,44	—	1,28
Totaal	3,30	16,30	4,45	32,75	21,91	3,28	4,04

Vervolg.

Bankgroepen	Kas	Banken nostro	Wissels	Debiteuren		Voorsch. Overheid	Hypotheeken	Effecten
				Rek.-crt.	Termijn			
Kantonale banken	2,80	1,31	3,04	5,86	6,26	4,56	63,04	10,64
Groote banken	10,55	10,11	20,52	21,01	6,63	3,13	8,00	15,37
Hypotheekbanken	1,82	0,95	0,62	4,42	6,76	1,68	74,42	7,05
Andere locale banken	5,73	4,69	3,11	25,02	11,00	1,29	28,37	16,12
Boerenleenbanken	1,15	17,08	—	7,82	5,72	5,80	59,57	1,23
Spaarbanken	2,53	1,13	0,18	0,92	2,91	2,44	75,23	11,91
Totaal	4,74	4,11	6,75	10,46	6,46	3,46	49,24	11,62

bij de kantonale banken en de groote banken beteekenis; laatstgenoemde beantwoorden, mede daar zij hun werkterrein ook buiten de grenzen des lands uitstrekken, het meest volledig aan het type der gemengde bank.

De tweede tabel geeft een analyse van de balanscijfers der Zwitsersche banken. Het zwaartepunt van haar bedrijf blijkt gelegen te zijn in de verleening van hypotheek uit de toevertrouwde spaargelden. De kantonale banken werden, omstreeks 1850, opgericht om te voldoen aan de behoefte aan hypotheecair crediet van landbouw en industrie. De eigenlijk gezegde hypotheekbanken zijn van jongeren datum, zij specialiseeren zich tot zekere hoogte op de afgifte van, eerst in den laatsten tijd ingevoerde en door een tweetal centrales uitgegeven, pandbrieven. Ook bij de spaarbanken treedt de belegging in hypotheek, vergeleken bij die in effecten, zeer sterk op den voorgrond. De debiteurenuitzettingen spelen, behalve bij de groote banken en de functioneel daarmee het meest overeenstemmende grootere instellingen onder de locale banken, die op de cijfers dezer groep haar stempel drukken, slechts een ondergeschikte rol; ook deze uitzettingen zijn overigens nog voor 41,9 % door hypotheek gedekt. Een wisselportefeuille van eenigen omvang komt slechts bij de groote banken voor; een specificatie van deze portefeuille wordt niet gegeven; aangenomen mag worden, dat zij voor een groot gedeelte uit schatkistpapier bestaat. Uitzettingen bij banken zijn beperkt tot de groote banken, waar zij met het internationale bedrijf samenhangen, en bij de boerenleenbanken, waar zij bestaan uit tegoeden bij de centrales. Een effectenportefeuille van eenigen omvang komt bij alle banken, behalve de boerenleenbanken, voor; meer dan de helft bestond op 31 December 1941 uit overheidsfondsen.

De spaargelden worden aangetrokken tegen uitgifte van spaar- en depositoboekjes en van kasobligaties. Op depositoboekjes worden in beginsel oneigenlijke spaargelden geboekt; het verschil met spaargelden enerzijds en rekening-courantsaldi anderzijds is echter dikwijls moeilijk vast te stellen. Kasobligaties, een typisch Zwitsersch financieringsmiddel, zijn kortlopende obligaties, die tegen een wisselend rentepercentage over de toonbank worden afgegeven en niet ter beurze zijn genoteerd; de gemiddelde looptijd der uitstaande obligaties bedroeg op 31 December 1941 iets meer dan 3 jaar. De in den vorm van obligaties en pandbriefleeningen opgenomen gelden worden niet als spaargelden beschouwd; zij hebben voorts een aanmerkelijk langeren looptijd. De gemiddelde rente der op 31 December 1941 uitstaande bedragen was als volgt:

Spaarboekjes	2,74 %
Depositoboekjes	2,43 %
Kasobligaties	3,40 %
Obligaties	3,71 %
Pandbrieven	3,57 %

De overige vreemde gelden hebben slechts bij de groote banken en de groote locale banken een omvang van beteekenis. Zulks is zoowel voor de creditsaldi in rekening-courant als de door banken toevertrouwde gelden het geval en wel in het bijzonder, als gevolg van haar internationale oriëntering, bij de groote banken. Het aandeel der creditsaldi op termijn, dat overigens niet van veel beteekenis is, is bij de kantonale banken ongeveer even hoog als bij de groepen, waarvan zoeven sprake was.

Het beloop van enkele belangrijke balansposten.

De derde tabel geeft de ontwikkeling der voornaamste balansposten der Zwitsersche banken in de periode 31 December 1938—31 December 1941.

De vrij sterke toeneming der crediteuren in rekening-courant is toe te schrijven aan de repatriëring van Zwitsersche saldi, de liquideering van voorraden, de inkrimping van den buitenlandschen handel en de groote overheidsuitgaven in verband met de mobilisatie; hiertegenover stonden de onttrekkingen van gelden aan de banken ter betaling van belastingen en van inschrijvingen op staatsleeningen, zoome de ter uitbreiding van de door de bankcliënten zelf aangehouden kassen. Laatstgenoemde oorzaak speelde in het eerste oorlogsjaar een belangrijke rol; zij was toen aansprakelijk voor een netto vermindering der crediteuren op termijn.

De spaargelden plachten zich, in het bijzonder dank zij de bijschrijving van rente, steeds in opwaartsche lijn te bewegen. De eerste twee oorlogsjaren maakten hierop een uitzondering door de politieke onrust, de discussies over de opheffing van het bankgeheim, de stijging van de kosten van het levensonderhoud en de evengenoemde betalingen. De banken hebben getracht de afvloeiing van spaargelden tegen te gaan, door de reglementaire bepalingen nopens maximale terugbetalingen in toepassing te brengen en door renteverhoging. In 1941 is de onrust verminderd, terwijl ook de gunstige bedrijfsresultaten in den landbouw hun weerslag vonden in een toeneming der ingelegde bedragen. Niettemin maakt deze toeneming slechts drie-vierde van de rentebijdriving uit.

De teruggang van het uitstaande bedrag aan kasobligaties had reeds vóór den oorlog een aanvang genomen. Aanvankelijk was deze teruggang den banken niet onwelgevallig, daar de investeringsmogelijkheden verminderden. Toen evenwel creditgelden op groote schaal werden opgevraagd, hebben zij haar trachten te remmen door verkorting van den looptijd en verhoging van den rentevoet. In 1941 was zulks niet meer noodig en werd veeleer tot beperking van de uitgifte overgegaan. Overeenkomstige overwegingen hebben ten opzichte van de opgenomen obligatieleeningen gegolden. De bij de pandbriefcentrales opgenomen leeningen werden aanvankelijk door de banken vergroot om zich voor langen tijd van creditgeld tegen lage rente te voorzien; toen bleek, dat voor het actiefbedrijf weinig middelen noodig waren, zijn de banken hiervan teruggekomen.

De zeer sterke vermindering der vreemde gelden in 1939 reflecteerde zich voornamelijk in de daling der kasvoorraden (in hoofdzaak door daling van de creditsaldi bij de centrale bank). In 1940 volgde een versterking dezer voorraden, vooral in de tweede helft van het jaar. Voorts viel in dit jaar reeds een omslag in de ontwikkeling der creditgelden te constateeren, in verband waarmee kasmiddelen terugvloeiden. Het volgende jaar consolideerde de toestand zich zoodanig, dat de liquiditeitseischen zich niet meer verzetten tegen een omzetting van kasmiddelen in schatkistpapier.

Als eerste reactie op het uitbreken van den oorlog werden vele binnen- en buitenlandsche saldi in valuta omgezet; hierdoor is de vermindering der bij banken uitstaande bedragen, die geheel tot de groote banken beperkt was, in 1939 te verklaren. In 1940 trad een krachtige

III. Ontwikkeling der voornaamste balansposten 31 December 1938—31 December 1941 (millioenen francs).

Omschrijving	1939	1940	1941	Omschrijving	1939	1940	1941
Kas	- 850	+ 252	- 225	Banken loro	- 33	- 36	+ 34
Banken nostro	+ 165	- 230	- 20	Crediteuren in rekening-courant	+ 14	+ 198	+ 133
Wissels	+ 213	+ 165	+ 214	" op termijn	+ 35	+ 73	+ 22
Debiteuren in rekening-courant	- 45	- 213	+ 42	Spaargelden	- 53	- 208	+ 107
Debiteuren op termijn	- 112	- 25	- 42	Kasobligaties	- 396	- 17	+ 36
Voorschotten aan overheidsinstanties	- 19	- 10	+ 13	Obligaties	- 45	+ 51	- 45
Hypotheek	+ 90	+ 26	+ 8	Pandbrieven	+ 68	+ 33	- 4
Effecten	+ 18	+ 37	+ 437	Vreemde gelden (totaal)	- 526	+ 83	+ 332
				Eigen middelen	- 13	- 5	+ 40

terugslag in, daar saldi in valuta, met het oog op de verwachte blokkade, op groote schaal werden gerealiseerd.

De debiteuren vertoonden in de eerste twee oorlogsjaren een aanmerkelijken achteruitgang, die in 1939 vooral bij de debiteuren op termijn, in 1940 nagenoeg alleen bij die in rekening-courant voorkwam; in 1941 vertoonden laatstgenoemde een licht herstel, dat evenwel door de daling der termijndebiteuren weer ongedaan werd gemaakt. Is de achteruitgang in oorlogstijd een normaal verschijnsel door liquidatie van voorraden en de stagnatie in de productie, de stijging der effectenkoersen werkte aflossing van beleeningen in de hand. Bij de groote banken viel in 1941 een, zij het geringe, toeneming te constateeren. De mutaties in de voorschotten aan overheidsinstanties waren van geringe betekenis.

De wisselportefeuille der banken gaf een gestadige krachtige toeneming te zien. Bij de schaarschte aan handelspapier is aan te nemen, dat deze toeneming geheel voor rekening van schatkistpapier is gekomen. Een gedeelte van het door de banken overgenomen schatkistpapier is onder effecten geboekt; wanneer de looptijd korter wordt, vindt veelal overboeking naar den post Wissels plaats. In 1941 werden voor belangrijke bedragen aan staatsfondsen door de banken overgenomen.

Ondanks de bestaande geldruimte werd door de debiteuren weinig op hypotheek afgelost; aan den anderen kant legden de banken, met het oog op de tragere toestrooming van middelen, eenige terughoudendheid bij het verleen van nieuwe hypotheek aan den dag; de op hypotheek uitgezette gelden waren als gevolg van een en ander voor alle banken tezamen aan weinig veranderingen onderhevig.

De recente ontwikkeling.

Van 31 December 1941 tot 30 September 1942 bleef bij de banken, waarvan maand- of kwartaalbalansen worden gepubliceerd (zijnde de kantonale banken, de groote banken en de voornaamste locale banken, die tezamen ongeveer $\frac{2}{3}$ van het balanstotaal van alle banken voor haar rekening nemen), de toeneming der vreemde gelden in onminderd tempo aanhouden. Hierbij werd het accent eenigermate verlegd van de door de banken opgenomen naar de aan de banken toevertrouwde gelden; van de eerste werden vooral de in den vorm van kasobligaties aantrokken gelden beperkt.

Hiertegenover vertoonden de kasvoorraden een zeer belangrijke expansie in afwachting van de emissie der staatsleening. Nostro-saldi bij banken vertoonden een sterker daling dan in 1941; aangezien deze daling bij de groote banken was geconcentreerd, mag worden aangenomen, dat de oorzaak weder in liquidieering van saldi in valuta is te zoeken. De wisselportefeuille liep terug, waarschijnlijk werd het provenu van aflopend schatkistpapier bestemd voor den aankoop van staatsfondsen. De debiteuren bleven eenige uitbreiding vertoonen, waarbij ditmaal ook de debiteuren op termijn daalden. Voorschotten aan overheidsinstanties en hypotheek ondergingen een vermindering, die hoofdzakelijk tot de kantonale banken was beperkt.

Samenvatting.

Doordat Zwitserland buiten den oorlog bleef, zijn de overheidsuitgaven minder toegenomen dan bij de belligerenten het geval was. Hierdoor en door de sterke mate, waarin de Zwitsersche banken spaargelden aantrokken, legden de vreemde gelden der banken in het eerste oorlogsjaar een scherp teruggang aan den dag; deze was evenwel in 1940 tot staan gekomen en heeft sedertdien voor een vrij sterke toeneming plaats gemaakt. Stagnatie in het bedrijfsleven door moeilijkheden in den aanvoer van grondstoffen en, wat de groote banken betreft, stilstand der internationale transacties, leidden tot vermindering der credietverleening, waarop in den laatsten tijd een lichte verhooging volgde. De toegevoelde middelen werden voor een groot gedeelte belegd in schatkistpapier en, vooral in

den laatsten tijd, in staatsobligaties. Aldus voltrok zich ook in Zwitserland, hoewel de oorlog aan zijn grenzen halt maakte, de algemeen voorkomende inschakeling van het bankwezen in de financiering der toegenomen overheidsuitgaven.

Dr. F. H. REPELIUS.

BOEKBESPREKINGEN.

Het eiland Urk. Uitgave van de Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de Drooggelegde Zuiderzeepolders. Publicatie No. 9 van de Secties voor Taalkunde en Phonetiek, Anthropologie, Psychologie, in samenwerking met het Dialectenbureau der Nederlandsche Akademie van Wetenschappen. Samengesteld onder leiding van P. J. Meertens en L. Kaiser, met medewerking van J. Benders, R. Claeys, J. C. Daan, M. A. van Herwerden †, H. Tj. Piebenga, A. C. de Vooy en E. D. Wiersma †, (Alphen a. d. Rijn, 1942. Uitgever N. Samsom N.V.).

Dit is het tweede geschrift, dat de in den titel genoemde stichting binnen twee jaar wijdt aan het eiland Urk¹⁾. Vanwaar die toenemende belangstelling voor dit merkwaardige eiland en zijn bewoners? Voor het gros der Nederlanders is Urk niet veel meer dan een curiositeit. Slechts weinigen kennen het van nabij of hebben het zelfs maar bezocht. Door dit isolement is Urk tot op heden gespaard gebleven voor een massale „belangstelling”, waarvan Marken zoo te lijden heeft gehad en waardoor dit in verschillende opzichten tot een folkloristische parodie is gedegradeerd. Er zijn echter ook op Urk veranderingen gaande, die de grondslagen dezer gemeenschap hebben aangetast en in de toekomst radicaal zullen wijzigen. Door de afsluiting van de Zuiderzee is aan het hoofdmiddel van bestaan, de visscherij, een onherstelbare slag toegebracht²⁾. En door de jongste waterstaatkundige werken is Urk niet langer een eiland meer. De nieuwste droogmakerij heeft het gemaakt tot de kaap van een stuk vasteland, waar het naar alle waarschijnlijkheid een belangrijke functie zal gaan vervullen als voorhaven van een belangrijk agrarisch kolonisatiegebied, waardoor het derhalve afhankelijk wordt van de economische ontwikkeling van dit nieuwe achterland dat, naar we hopen, den voor Urk verwachtingsvollen naam van *Urker-nieuwland* zal ontvangen.

Door de opheffing van het isolement zal er op Urk veel gaan verdwijnen, dat daarmede samenhangt. Reeds in de 19e eeuw trok de Urker, en meer in het algemeen de Zuiderzeebevolking, de aandacht van de anthropologen, van wie sommigen meenden, dat deze bevolking het onvervalschte type was van de vroegere bewoners van ons land.

Ook het dialect van Urk had reeds in de vorige eeuw de belangstelling van vakkringen. De nieuwe sociaal-geografische status, die het eiland te wachten staat, waardoor het karakteristieke in de anthropologische kenmerken, de taal, zeden en gebruiken der bevolking met een snellen en zekeren ondergang wordt bedreigd — keerzijde van deze droogmaking en het blijkbaar onafwendbaar noodlottig gevolg van de levensvervlakking overal en op alle gebied — hebben dan ook den begrijpelijken wensch naar voren doen komen om Urk, zooals het nu is, voor het nageslacht vast te leggen. Met het oog hierop besloot de Dialectencommissie der Koninklijke Nederlandsche Akademie van Wetenschappen in 1931 een onderzoek in te stellen naar de taal van Urk. Aan dit onderzoek werd gekoppeld een enquête naar de migratie der bevolking en een bloedgroepenonderzoek. De Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de Drooggelegde Zuiderzeepolders, welke inmiddels eveneens Urk als zijn studieterrein had gekozen, had een aan-

¹⁾ Het eerste was van Dr. Chr. Plomp, „Urk, sociografie van een eilandbevolking”. Publicatie No. 6, 1942.

²⁾ Men zie het „Landaanwinningsnummer” der „E.-S.B.” van 23 December 1942.

vang gemaakt met een anthropologisch en psychologisch onderzoek. Op voorstel van de Stichting zijn de resultaten van de onderzoekingen in één publicatie vereenigd.

Het boek draagt de sporen van zijn wording. De beschouwingen over de anthropologie en het dialect nemen een overgroot deel ervan in beslag. Andere onderwerpen zijn stiefmoederlijk behandeld. Men mist het harmonische geheel. Iedere onderzoeker heeft op zijn gebied en op zijn wijze zijn bijdrage geleverd. Slechts zelden wordt naar elkaars werken verwezen. Men vraagt zich soms wel eens af, welken lezerskring de Stichting met deze uitgave heeft willen bereiken. De hoofdstukken over de anthropologie en het dialect zijn zeer vaktechnisch en voor den leek op deze gebieden minder te genieten. Bij de beschrijving van land en volk daarentegen daalt men van zijn vakzetel af om soms te vervallen tot middelmatige journalistiek. Door de heterogeniteit der onderwerpen, gevolg van een streven naar volledigheid, heeft het werk eenigszins een encyclopedisch karakter gekregen.

Ook de samenstellers van het boek zijn zich dit gebrek aan een goede eindredactie wel bewust, zooals ook Prof. ter Veer in zijn voorwoord opmerkt. Hij wijt een en ander aan de moeilijkheid om wetenschappelijke specialisten en hun organisaties tot samenwerking te brengen. Inderdaad stemt dit boek ten opzichte van een synthese van zelfs verwante wetenschappen nog niet hoopvol.

Omtrent den concreten inhoud het volgende. In het eerste hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven van het materiaal, dat verzameld is over de lichaamskenmerken van de Urker bevolking, toegelicht met bijzonder fraaie en instructieve foto's. Het tweede hoofdstuk behandelt de psychische eigenschappen op grond van gegevens verkregen volgens de bekende enquête methode van Heymans en Wiersma. Het derde hoofdstuk behandelt een bonte mengeling van allerlei onderwerpen zooals geologie en praehistorie, de geschiedenis, het landschap en dorpsaspect, het volksleven en het volkskarakter. Hoofdstuk vier is getiteld „beknopte sociographie”. Men treft hier de bekende sociaal-geografische monografie van de Voos aan, voorts korte beschouwingen over het bevolkingsvraagstuk en de sterfte. Tenslotte wordt in hoofdstuk vijf een zeer uitvoerige beschrijving gegeven van het dialect van Urk, die bijna de helft van het boek beslaat (inclusief een uitgebreide woordenlijst van 150 bladzijden) en waarin men o.m. ook interessante beschouwingen vindt over de eigenamen en over de scheepsbouw en visscherij in verband met de daarbij gebruikte termen en uitdrukkingen. Uitvoerige literatuurlijsten completeeren het geheel.

Men komt werkelijk onder den indruk van de hoeveelheid werk, die door de schrijvers van dit geschrift is verzet. Het is het resultaat van jarenlange arbeid, waarvoor hun alle lof toekomt. De groote waarde van het boek is de documentatie. Er is een schat aan gegevens verzameld, welke voor iederen beoefenaar der betreffende wetenschap en iederen belangstellende ter beschikking staan, nu en later ter vergelijking. De Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de Drooggelegde Zuiderzeepolders en het Dialectenbureau der Nederlandsche Akademie van Wetenschappen, welke elkaar voor dit doel hebben weten te vinden — op zichzelf reeds verheugend — hebben belangrijk wetenschappelijk werk verricht.

G. H. L. ZEEGERS.

ONTVANGEN BOEKEN.

De Ondernemer in de gebonden volkshuishouding door Dr. A. L. S. P. Stallaert, (Tilburg 1941; Drukkerij H. Bergmans N.V.).

Hoofdstukken der economie door J. van Zwijndrecht. Deel I, *Waarde en prijs, inkomensverdeling*. Tweede druk. (Groningen-Batavia; J. B. Wolters' Uitgevers Mij.).

Verslag van de werkzaamheden der Raden van Arbeid over het jaar 1941. ('s-Gravenhage 1942; Algemeene Landsdrukkerij).

De Geld- en Kapitaalmarkt door Dr. H. M. H. A. van der Valk. (Arnhem 1942; G. W. van der Wiel & Co.).

Beleggingen in vastrekenende waarden. Uitgave van de N.V. Kredietbank. (Brussel 1942).

De vennootschaps- en de vermogensbelasting 1942 in de praktijk. Handleiding voor iedereen, die met deze belastingen te maken heeft, door J. W. Bettinck en Mr. E. R. Zweep. (Amsterdam; N.V. Uitg.-Mij. „Kosmos”). Een praktisch ingedeelde en begrijpelijk besproken handleiding, waarin op voor leeken duidelijke wijze de aandacht wordt gevestigd op de systeemwijzigingen, die de overgang van winstbelasting op vennootschapsbelasting met zich heeft gebracht.

OVERHEIDSMAATREGELEN OP ECONOMISCH GEBIED.

HANDEL EN NIJVERHEID.

Industrie. Verbod van handel in, en be- en verwerking van wand- en muurtegels ten behoeve van andere doeleinden dan voor de bouwnijverheid, behoudens vergunning te verleenen door het Bureau voor de Keramische Industrie. (E. V. 15/1/43, pag. 61; Stct. No. 7).

Motorbrandstof. Wijzigingen van administratieve aard in de Motorbrandstoffenbeschikking 1940 No. 1. (E. V. 15/1/43, pag. 60; Stct. No. 6).

Prijsregelingen. Nadere voorschriften met betrekking tot de intrekking van de prijsregelingen voor hazelnoten, maximum-prijsregeling voor dennën- en sparappels, wijziging van den prijs voor chargeerbaar staalschroot, afkondiging van het Prijsvoorschrift 1943 Calculatie Aluminium Capsules, wijziging inzake hotel- en restaurantprijzen, afkondiging van maximum-prijzen voor kermisvermakelikheden, vaststelling van maximum-prijzen voor sla en kaskropsla. (E. V. 15/1/43, pag. 61; Stct. Nos. 6 en 7).

LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING.

Blauwmaanzaadkaf. Op de aanvankelijk verplicht gestelde inlevering van blauwmaanzaadkaf voor morphinebereiding, wordt thans, volgens een bericht van het Bedrijf voor Hooi, Stroo en Ruwvoeder, niet langer prijs gesteld, zoodat de telers dit kaf niet meer behoeven te bewaren en naar eigen believen kunnen gebruiken. (E. V. 8/1/43, pag. 37).

GELD-, CREDIET- EN BANKWEZEN EN BELASTINGEN.

Loonbelasting. Regeling inzake heffing van de loonbelasting bij zgn. thuiswerkers. (E. V. 1/1/43, pag. 6; Stct. No. 250).

Omzetbelasting. Resoluties inzake de heffing van de omzetbelasting bij kleine ondernemers en met betrekking tot het aanbrengen van eenige wijzigingen en aanvullingsregelingen in de uitvoeringsbepalingen. (E. V. 1/1/43, pag. 6; Stct. No. 249).

Vennootschapsbelasting. Afkondiging van een aanvulling op de Vennootschapsbelasting met betrekking tot hen, die aan de Winstbelasting onderworpen zijn geweest. (E. V. 25/12/42, pag. 1545; Stct. No. 246).

VERKEER.

Vaststelling losdagen. Bevrachtingscommissarissen en -agenten zijn gemachtigd charterprijzen goed te keuren, waarin het aantal losdagen van schepen, die cokes of kolen vervoeren, wordt vastgesteld evenredig met den inhoud. (E. V. 15/1/43, pag. 61; Stct. No. 5).

STATISTIEKEN.

BANKDISCONTO'S.

Ned. (Disc. Wiss. 2½)	28 Juni '41	Lissabon	4	31 Mrt. '41
Bel. Bi.Eff. 3½	28 Aug. '39	Londen	2	26 Oct. '39
Bk. (Vrsch.inRC) 3½	28 Aug. '39	Madrid	4	28 Nov. '38
Athene	5 21 Juli '41	N.-York F.R.B.	1	27 Aug. '37
Batavia	3 14 Jan. '37	Oslo	4½	21 Sept. '39
Belgrado	5 1 Febr. '35	Parijs	1½	17 Mrt. '41
Berlijn	3½ 9 Apr. '40	Praag	3	1 Jan. '36
Boekarest	3 12 Sept. '40	Pretoria	3½	15 Mei '33
Brussel	2½ 25 Jan. '40	Rome	4½	18 Mei '36
Boedapest	3 22 Oct. '40	Stockholm	3	29 Mei '40
Calcutta	3 28 Nov. '35	Tokio	3½	21 Juli '41
Helsingfors	4 3 Dec. '34	Warschau	4½	18 Dec. '37
Kopenhagen	4 15 Oct. '40	Zwits. Nat. Bk.	1½	25 Nov. '36

1) 3 pCt. voor wissels, promessen en leeningen met een looptijd van meer dan 120 dagen.

KOERSEN VASTGESTELD DOOR HET NEDERLANDSCH CLEARINGINSTITUUT.

(met data van vaststelling)

Belga's	30.14	7 Aug. '40	Lewa (Bulgarije)	2.30	25 Nov. '40
Zw. Francs	43.56	11 Oct. '40	Pengoe (Hongarije)		
Fr. Francs	3.77	6 Mrt. '41	(oude schuld)	36.52	20 Dec. '40
Lires	9.91	3 Juli '41	Pengoe		
Deensche Kr.	39.34	2 Febr. '42	(nwe. schuld)	45.89	20 Dec. '40
Noorsche Kr.	42.82	21 Dec. '40	Zloty (Polen)		
Zweedsche Kr.	44.85	13 Aug. '40	(oude schuld)	35.00	28 Jan. '41
Finsche Mark	3.82	2 Juli '41	(nwe. schuld)	37.68	11 Febr. '41
Dinar (Joego-Slavie)			Lei		
(oude schuld)	3.43	16 Aug. '40		1.28	24 April '41
Dinar			Slow. Kr.		
(nwe. schuld)	3.77	1 Juli '41	Drachmen		
Turksche			(Griekenland)	1.26	8 Oct. '41
Ponden	1.45½	29 Dec. '39	Kuna		
				3.77	29 Oct. '41

OFFICIEELE WISSELKOERSEN NEDERLANDSCHE BANK.

Valuta's (schriftelijk en t.t.)

	N.-York	Brussel	Zürich	Stockh.	Helsinki
19 Jan. 1943	—	30.14	43.67	44.85½	—
20 „ 1943	—	30.14	43.67	44.85½	—
21 „ 1943	—	30.14	43.67	44.85½	—
22 „ 1943	—	30.14	43.67	44.85½	—
23 „ 1943	—	30.14	43.67	44.85½	—
25 „ 1943	—	30.14	43.67	44.85½	—
Laagste d.w.	—	30.11	43.63	44.81	—
Hoogste d.w.	—	30.17	43.71	44.90	—
Muntpariteit	1.469	24.906	48.003	66.671	6.266

STAND VAN 'S RIJKS KAS.

Vorderingen	31 Dec. 1942	7 Jan. 1943
Saldo van 's Rijks Schatkist bij de Nederlandsche Bank	f 19.728.612,58	f 33.559.161,87
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten	„ 1.030.587,56	„ 600.496,53
Voorschotten op ult. Nov. resp. Dec. 1942 aan de gemeenten verstrekt op aan haar uit te keeren hoofdsom der pers. bel., aand. in de hoofdsom der grondbel. en der gem. fondsbel., alsmede op de op die belastingen en op de vermogensbelasting	„ 14.319.329,53	„ 14.319.329,53
Voorschotten aan Ned.-Indië ¹⁾ Idem voor Suriname ¹⁾ Idem aan Curaçao ¹⁾	„ 257.644.447,54 „ 8.085.166,65 „ 260.227,66	„ 258.427.040,29 „ 8.098.531,65 „ 260.227,66
Kasvord. wegens credietverstreking a. h. buitenland Daggeldleeningen tegen onderpand	„ 16.012.028,—	„ 16.012.028,—
Saldo der postrek. van Rijks-comptabelen	„ —	„ —
Vordering op het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	„ 129.117.657,88	„ 146.422.722,86
Vordering op andere Staatsbedr. en instellingen ¹⁾	„ —	„ 6.626.500,64
	„ 97.070.930,93	„ 91.605.909,55
Verplichtingen		
Voorschot door de Ned. Bank ingevolge art. 16 van haar octroof verstrekt	f —	f —
Voorschot door de Ned. Bank in reken.-cour. verstrekt	„ —	„ —
Schuld aan de Bank voor Ned. Gemeenten	„ —	„ —
Schatkistbiljetten in omloop	„ 110.096.100,—	„ 110.096.000,—
Schatkistpromessen in omloop	„ 2472.500.000,— ¹⁾	„ 2541.000.000,— ¹⁾
Daggeldleeningen	„ —	„ —
Zilverbons in omloop	„ 138.499.348,—	„ 137.394.624,50
Schuld op ultimo Nov. resp. Dec. 1942 aan de gem. weg. a. h. uit te keeren hoofds. d. pers. bel., aand. i. d. hoofds. d. grondb. e. d. gem. fonds. d. alsmede op die bel. en op de vermogensbelasting	„ —	„ —
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	„ 39.186.880,39	„ —
Id. aan het Staatsbedr. der P. T. en T. ¹⁾	„ 324.880.237,09	„ 350.455.133,48
Id. aan andere Staatsbedrijven ¹⁾	„ 9.401.455,92	„ 9.481.455,92
Id. aan div. instellingen ¹⁾	„ 82.842.988,37	„ 117.846.345,86

¹⁾ In regk. crt. met 's Rijks Schatkist. ²⁾ Rechtstreeks bij De Nederl. Bank geplaatst f 199.000.000,—. ³⁾ Idem f 272.000.000,—.

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 25 Januari 1943.

Activa.	
Binnenl. wissels, promessen, enz. (Hfdbank, Bijbank, Agentsch.)	f 244.200.000
Papier op het buitenland Af: Verkocht maar voor de bank nog niet afgeloopen	f 1.817.168.153
Beleeningen incl. voorschotten in rekening-courant op onderpand (Hfdbank, Bijbank, Agentsch.)	f 131.875.111 1) f 1.406.422 f 11.394.395
Op effecten, enz.	f 144.577.546 1)
Op goederen en ceelen	„ 98.381
Voorschotten aan het Rijk Munt en muntmateriaal: Gouden munt en gouden muntmateriaal	„ 144.675.928 1) „ 15.000.000 f 895.000.616
Zilveren munt, enz.	„ 4.382.681
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfonds Gebouwen en meubelen der Bank Diverse rekeningen	„ 899.383.298 „ 60.704.535 „ 4.000.000 „ 174.791.508
	f 3.360.123.423
Passiva.	
Kapitaal	f 20.000.000
Reservefonds	„ 8.050.922
Bijzondere reserves	„ 19.564.874
Pensioenfonds	„ 13.153.917
Bankbiljetten in omloop	„ 3.058.787.305
Bankassigmenten in omloop	„ 27.796
Rek.-Courant } Van het Rijk saldo's } Van anderen	f — „ 230.831.615
Diverse rekeningen	„ 9.706.993
	f 3.360.123.423

Beschikbaar dekkingsaldo	f 1.504.873.025
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de bank gerechtigd is	„ 3.762.182.560
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de bank ondergebracht	„ 244.000.000
¹⁾ Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99)	„ 52.706.500

Voornaamste posten in duldzonden gulden.

Data	Gouden munt en muntmater.	Circulatie	Andere opeisb. schulden	Beschikb. dekkings-saldo	Dekkings-perc.
25 Jan. '43	895.001	3.058.787	230.859	1.504.873	27
18 „ '43	895.001	3.045.754	200.939	1.445.943	28
11 „ '43	895.031	3.041.704	189.854	1.420.592	27,5
6 Mei '40	1.160.282	1.158.613	255.183	607.042	83
Data	Totaal bedrag disconto's	Schatkist-prom. rechtstr.	Beleeningen	Papier op het buitl.	Div. reken. (act.)
25 Jan. '43	244.400	244.000	144.676	1.817.168	174.792
18 „ '43	245.100	244.000	142.897	1.789.738	173.454
11 „ '43	275.500	272.000	144.798	1.787.326	129.986
6 Mei '40	9.853	—	217.726	750	150.648

DUITSCHIE RIJKBANK.

(in mill. R.M.)

Data	Goud en deviezen	Reuten-bank-scheine	Andere wissels, chèques en schatkistpapier	Beleeningen	
15 Jan. 1943	76,6	308,8	26.517,3	23,0	
7 „ 1943	76,3	281,0	26.766,9	22,3	
31 Dec. 1942	76,4	242,6	29.283,4	25,5	
23 Aug. 1939	77,0	27,2	8.140,0	22,2	
Data	Effecten	Diverse Activa	Circulatie	Rehg.-Crt.	Diverse Passiva
15 Jan. '43	60,7	1.425,7	23.139,4	3.917,7	771,4
7 „ '43	86,3	1.551,5	23.713,6	3.715,8	769,7
31 Dec. '42	86,9	1.306,4	24.375,1	5.291,8	788,6
23 Aug. '39	982,6	6.380,5	8.709,8	1.195,4	94,2

GEZAMENLIJKE STATEN VAN DE NATIONALE BANK VAN BELGIË EN VAN DE EMISSIEBANK TE BRUSSEL.

(in mill. Francs)

Data	Goud, specie, deviezen en Reiskrediet-kassen	Crediet a. h. particuliere bedrijfsleven	Crediet aan Staat en openbare lichamen	Overheidsfondsen	Circulatie	Postcheque-ambt	Rekening-Courant
14 Jan. '43	53.751	772	21.467	1.977	68.855	3.984	4.336
7 „ '43	53.512	803	21.758	1.945	68.638	4.026	4.563
29 Dec. '42	53.276	743	21.297	1.917	67.881	4.032	4.524
22 „ '42	52.549	753	21.416	1.903	67.597	3.998	4.227
17 „ '42	52.023	886	21.342	1.892	67.305	3.959	4.080
8 Mei '40	23.606	5.394	695	1.480	29.806	—	909

Alfabetische Index Overheidsmaatregelen op economisch gebied

(Zie voor den alfabetischen index Overheidsmaatregelen in 1942 het Jaarregister 1942, laatste bladzijde)

	Blz.		Blz.		Blz.
Arbeidszaken	25	Omzetbelasting	12, 54		
Belastingen	12	Organisatie bedrijfsleven	12, 25		
Betalingsverkeer m. h. buitenland	12	Pluimvee	40		
Blauwmaanzaadkaf	54	Prijsregelingen	12, 26, 40, 54		
Buitenlandse handel	25	Sierteelt	12		
Chemische producten	25	Spertijden	26		
Coöperatie	12	Stijgelegde bedrijven	26		
Economische rechtspraak	25	Steunregelingen	40		
Grond	39	Vee	26		
Handel	12, 25, 39	Vennootschapsbelasting	54		
Hotels, enz.	39	Verbeurdverklaarde voorwerpen	26		
Industrie	12, 25, 26, 40, 54	Voedselvoorziening	26		
Landbouw	26, 40	Vordering	26		
Loonbelasting	54	Zaden	26		
Losdagen	54	Zuivel	12		
Motorbrandstof	54				
Oliën	40				

Publicaties van het Nederlandsch Economisch Instituut:

6. Dr. G. Z. JOL
Ontwikkeling en organisatie der Nederlandsche brouwindustrie (f 4,20)*
7. Dr. A. J. VERHAGE
De handel in bloembollen (f 3,15)
8. Dr. A. TREEP
De betrekkingen tusschen banken en industrie in Frankrijk (f 4,20)*
10. Ir. A. BAARS en Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Seizoensbewegingen in het economisch leven van Nederland (f 1,55)*
11. Dr. J. C. M. VAN RHEE
De betrekkingen tusschen banken en industrie in Zwitserland (f 3,65)*
12. HENRI REUHLIN M. A.
Werkverruiming en haar gevolgen voor volkshuishouding en overheidsfinanciën (f 1,05)*
13. Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Economische politiek in België in de depressie (f 1,05)*
14. Dr. W. L. VALK
Conjunctuurdiagnose (f 6,30* geb., f 5,25* gecart.)
15. CH. GLASZ
Hypotheekbanken en Woningmarkt in Nederland (f 1,55)*
16. Ir. J. W. BONEBAKKER
De Scheepsbouwnijverheid in Nederland (f 1,55)*
18. Dr. E. VAN DER WIEL
De betrekkingen tusschen banken en industrie in Zweden (f 2,60)*
19. Dr. J. J. J. DALMULDER
On econometrics (f 2,65* geb., f 1,55* ingen.)
20. Dr. T. KOOPMANS
Linear regression analysis of economic time series (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
21. Dr. W. L. VALK
Production, pricing and unemployment in the static state (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
22. Dr. H. J. FRIETEMA
Productie en prijsvorming op de Engelsche markt van Nederlandsche, Deensche en koloniale boter (f 3,15)*
23. Dr. Ir. A. BAARS
Openbare werken en conjunctuurbeweging (f 2,10)*
24. Dr. Ir. F. J. C. VAN DER SCHALK
Een analyse van de arbeidsproductiviteit in Nederland (f 2,60)*
25. Dr. L. R. W. SOUTENDIJK
Methoden tot het vaststellen van den omvang der besparingen (f 2,60)*
26. J. VAN DER WIJK
Inkomens- en Vermogensverdeeling (f 2,60)*
27. Dr. T. KOOPMANS
Tanker freight rates and tankship building (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
28. Overzicht van de ontwikkeling der handelspolitiek van het Koninkrijk der Nederlanden van 1923 tot en met 1938, samengesteld door een groep medewerkers van het N.E.I., onder leiding van Prof. Mr. P. Lieftinck (f 2,10)*
29. Dr. A. WINSEMIUS
Economische aspecten der internationale migratie (f 2,10)*
30. Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Egalisatiefondsen en monetaire politiek in Engeland, Nederland en de Vereenigde Staten (derde gewijzigde druk) (f 2,10)*
31. M. J. SCHUT
Tinrestrictie en tinprijs (f 1,55)*
32. Dr. J. R. A. BUNING
De beleggingen der bijzondere spaarbanken in Nederland (f 3,65)*

Uitgave: De Erven F. Bohn N.V. Haarlem

Verkrijgbaar in den boekhandel